

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Husitská teologická fakulta

Bakalářská práce

Praha 2009

Marie Ševčíková

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Husitská teologická fakulta

Bakalářská práce

Tělesné schéma a sebepojetí tělesně postiženého člověka

**Corporeal schema and self – conception of the physically handicapped
person**

**Vedoucí práce:
Prof. PhDr. Anna Hogenová, CSc.**

**Autor:
Marie Ševčíková**

Praha 2009

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala prof. PhDr. Anně Hogenové, CSc. za odborné vedení a konzultace, které mi v průběhu psaní mé bakalářské práce poskytla.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny, literaturu a další odborné zdroje. Současně dávám svolení k tomu, aby byla tato bakalářská práce umístěna v Ústřední knihovně UK a používána ke studijním účelům.

V Praze dne 30. 6. 2009

Marie Ševčíková

Anotace

Cílem mé práce je filozoficky uchopit tělo a tělesně postižené osoby. Má práce se skládá ze dvou částí. V teoretické části se zabývám hlavně tělem, tělesným schématem, tělesně postiženými osobami a jejich vztahem ke společnosti. Porozumění těmto souvislostem je v této práci založeno na jednotném pochopení těla. Praktická část obsahuje jeden rozhovor s tělesně postiženou ženou. V rozhovoru jsem se zaměřila na témata, kterými jsem se zabývala v teoretické části své práce. Vycházím z filozofie M. Heideggera, Merleau-Pontyho a Jana Patočky.

Annotation

The goal of my thesis is to get a philosophical grasp of the body and the physically handicapped. My thesis consists of two parts. In the theoretical part, I mostly deal with the body, body scheme, physically handicapped people and their relationship to society. Understanding of this context is based in my thesis on a uniform understanding of the human body. The practical part contains an interview with a physically handicapped woman. In the interview, I focused on topics described in the theoretical part of my thesis. I draw on the philosophy of M. Heidegger, Merleau-Ponty and Jana Patočka.

Klíčová slova

tělo, jednota, problematika vnímání, tělesně postižený člověk, jáství, společenská role

Keywords

body, unity, issues of perception, physically handicapped person, self, social role

OBSAH

Obsah	6
Úvod	7
TEORETICKÁ ČÁST	
1. Tělo	9
2. Tělo a tělesná kultura v dnešní době	10
3. Tělesnění	12
4. Jednota	14
5. Dům mého života	15
6. Pohyb	17
7. Tělesné schéma	19
8. Problematika narušeného tělesného schématu	22
9. Jinakost	25
10. Jáství	27
11. Sebepojetí	29
12. Tělesně postižený člověk a společnost	32
13. Vztah klienta a asistenta	36
14. Fenomenologie bolesti	37
PRAKTICKÁ ČÁST	
15. Interview	39
Závěr	43
Summary	47
Seznam literatury	48

ÚVOD

Zvolila jsem si, že se ve své bakalářské práci budu zabývat tématem, které se týká tělesně postižených lidí. Přečetla jsem různé knihy a práce, které o tématu pojednávají. Zajímavé byly práce ze sociologie. Pokud bych hledala vědu, která má k tématu nejbližší, byla by to pravděpodobně speciální pedagogika. Důležité poznatky přináší určitě i psychologie a další vědy, které se zabývají člověkem.

Mým záměrem není popisovat a uchopovat téma tělesného postižení tak, jak to činí jednotlivé vědecké obory. Nechci na vzorku lidí srovnávat, jestli se část tělesně postižených lidí ve vztahu k sobě podceňuje nebo je tomu naopak. Jde o pohled z hlediska filozofie. Störig píše: „*Při filozofii chceme přesáhnout všechny horizonty, i vlastní omezenou existenci, abychom poznali, co je to bytí a co vlastně jsme my sami.*“¹ Domnívám se, že pomocí filozofie můžeme vstupovat do nových horizontů a že úkolem filozofie je otevírat nové horizonty. Tímto směrem by se měla ubírat i moje práce, naznačovat skrytější souvislosti. Filozofie může poskytnout celistvější pohled. To je důležité např. pro porozumění tělu. Vědecky je člověk zkoumán z různých stránek, zjištěné údaje jsou poskládané vedle sebe a tím se má vytvořit komplexní pohled. Nevzniká komplexnost jiným způsobem? Celistvost není založena na řazení a následném spojení dat, ale na vzájemné propojenosti už od začátku.

Budu vycházet hlavně z prací Jana Patočky, Merleau-Pontyho a Martina Heideggera. Inspirovala jsem se i některými diplomovými pracemi, které jsou uloženy na Fakultě tělesné výchovy a sportu. Nepoužívám jen čistě filozofickou literaturu, ale i tu o které si myslím, že může být pro téma něčím přínosná. Vede mě k tomu i to, že je málo autorů, kteří by pojednávali o těle širěji, než je běžné.

Promýšlet tělo není snadný úkol. Chci-li o něm psát, bude také nutné pochopit, jak dnešní společnost vnímá tělo a na jaké úrovni je tělesná kultura. Od toho se bude odvíjet pohled společnosti na tělo, které je určitým způsobem „jiné“. Nebudu vytvářet přehled jednotlivých autorů a jejich pojetí těla v dějinách filozofie. Fenomenologie se mi jeví jako vhodná pro analýzu těla.

Dá se říci, že jsem postižené lidi pozorovala, ale pronikla jsem i do jejich světa, neboť jsem jim několik let dělala osobní asistentku. Určitě to byl také jeden z důvodů, proč jsem si toto téma vybrala. Myslím si, že pokud bych takovou zkušenost neměla, byla by moje práce pouze teoretizováním o tom, jak asi žije člověk s postižením.

---

¹ Störig, H. J. *Malé dějiny filozofie*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2007, s. 447.

Uvědomuji si, že jsem si všímala hlavně těch věcí, které se mě osobně dotýkaly nebo jsem už pro ně byla „předotevřená“. Kdyby tuto práci psal někdo jiný, byla by odlišná. Můj pohled je subjektivní a postižení má mnoho podob. V této práci užívám termín tělesně postižený člověk. Tímto pojmem označuji všechny osoby, které se pohybují pomocí vozíku a mají tělesné postižení od dětství nebo později získané.

Moje práce se dělí na dvě části. Obsahuje teoretickou a praktickou část. Praktickou částí je rozhovor. Rozhodla jsem se, že malou kapitolu věnuji i osobní asistenci, lépe řečeno vztahu klienta a asistenta, protože většina tělesně postižených alespoň párkrát za život tuto službu využije. Zmíním se i o Ianu Watermanovi. Jeho příběh není v České republice příliš známý. Řídím se i tím, že vyvolávat tázání nebo zájem druhých o určité otázky, je někdy důležitější než získávání přesných odpovědí. Tuto práci zakládám na porozumění tělu. Kapitoly o tělesně postižených lidech jsem pojala jako úvahu, která je podložena literaturou a mými zkušenostmi. V nich se opírám hlavně o knihu Umlčené tělo, kterou napsal R. F. Murphy. Cílem mé práce je filozoficky uchopit tělo a následně se zaměřit na problematiku tělesně postižených lidí. Chtěla bych podnítit tázání v této oblasti.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Tělo

Poseidónios chápal tělo jako Sóma, Sarx a Péxis². Sóma je podle něj tím tělem, které vidím, jde o tvar těla. Sarx znamená v řečtině maso. Sarx můžeme dobře zkoumat mikroskopem, má jasné hranice. Povrchem tohoto těla je kůže. Dá se říct: „*Sóma i Sarx jsou těla předmětná...*“³ Péxis se od předchozích dvou odlišuje. Kratochvíl píše: „*Struktura a pevnost těla PÉXIS – souvisí s vnitřním ohněm s proniknutím duše jaksí až do morku kostí.*“⁴

Duše je ve filozofii pojata různě. Platón v dialogu *Timaios* říká, že podstatou duše je pohyb kruhů, které jsou upevněny ke středu. Vychází z těla, aby hledaly ve světě totožnost a různost.⁵ Platónská duše má zdroj pohybu sama v sobě, je nesmrtelná. Můžeme říci, že tělo Péxis je obdařené duší, tedy oduševnělé. Péxis je tělem, o které jde v této práci. Sarx a Sóma jsou objektivními těly. Péxis je subjektivním tělem. Nedá se objektivizovat, je jednotou.

Podobné pojetí těla můžeme najít i u Heideggera. Heidegger říká: „*Leib není v žádném případě věc, Körper, ale každé Leib, nazvané Leib je jako Leib vždy mým tělem.*“⁶ Tělo ve smyslu Körper je v jeho pojetí tělesem. Slovo Leib se do češtiny úplně přeložit nedá. Leib je neohraničené, žité tělo. Leib a Péxis souvisí s tělesněním. Skrz Leib a Péxis jsme svým tělem. V případě Sóma a Sarx mluvíme o tom, že tělo máme.

---

² Kratochvíl, Z. *Prolínání světů*. Praha: Hermann a synové 1991, s. 14.

³ Hogenová, A. *K problematice poznání*. Praha: Univerzita Karlova – Pedagogická fakulta 2005, s. 233.

⁴ Kratochvíl, Z. *Prolínání světů*. Praha: Hermann a synové 1991, s. 14.

⁵ Platón. *Timaios. Kritias*. Praha: Oikoymenth 1996, s. 33.

⁶ Heidegger, M. *Zollikoner Seminare*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann 1987, s. 113.

2. Tělo a tělesná kultura v dnešní době

Novověk přinesl představové myšlení. Descartes přirovnal člověka ke stroji. Člověk je podle něj složen ze dvou substancí. V každém člověku je obsažena *res cogitans* – věc myslící a *res extensa* – věc rozprostraněná. Descartes označil věci myslící duši a věci rozprostraněnou to ostatní. Pomalu začalo vznikat karteziánské myšlení, které převažuje i dnes.

Ve vědách, které mají k tělu nejbližší, jedná se o medicínu a tělovýchovu, je bráno v úvahu hlavně Sóma a Sarx. Tělo se stalo věcí. Chováme se k němu jako k předmětu a stejně s ním i zacházíme. Jan Patočka dobře vystihuje, jaký máme dnes vztah k tělu v této citaci: „*Vůle ovládat tělesnou komponentu v sobě předpokládá sebenenávist a sebezpodceňování.*“⁷

Anorexie, bulimie, obezita jsou obtížně léčitelné nemoci, které souvisí s dnešním přístupem k tělu. To je dovedeno do naprostých extrémů v Americe, kde lidé podstupují drastické operace, např. zdrátování čelistí, když se jim nedaří zhubnout. Je to považováno za léčebnou metodu. V Africe může umřít člověk, protože nemá jídlo a pití, zde umírá stejně vypadající postavička na nemoc moderní doby, přestože měla jídla dostatek.

Ve společnosti se vytyčuje určitý ideál, čemu by se měl člověk podobat. Dívka má vypadat jako modelka a kluk jako hypersvalovec. Malá holčička chce být hlavně „hezká“. Některé ženy nemají žádné jiné zájmy. Pečovat o tělo znamená nalepovat si umělé nehty, podstupovat plastické operace nebo nakupovat stále nové oblečení. Nejen u studentů můžeme vidět, že upřednostňují intelekt a zanedbávají tělo. Pasivní a konzumní přístup k tělu postavil lékaře do role opraváře stroje.

Situace je podobná i ve sportu: „*Sport se dostal k hranici fyzické výkonnosti člověka. Víc trénovat již nelze.*“⁸ Trénink vypadá takto: „*Dohnat tělo až k vyčerpání, potom mu dát čas na zotavení a pokračovat stejně sebetryznivou a sebezničující metodou druhý den.*“⁹ Bohužel výkonnostní přístup převládá i ve výuce tělocviku ve škole. Nese v sobě stopy sebenenávisti, která je v dítěti vyvolávána zpětnou vazbou učitele. Tlustším a nešikovnějším dětem je dáváno najevo, že jejich tělo není úplně dobré, když nezvládá provést určitý cvik. Motivace k pohybu se snižuje, protože není provázen kladnými emocemi.

Cvičení ve fitness centru je vedené účelně k vytvoření tvaru. Takto své tělo vpodstatě znásilňujeme, něco se nám na něm nelíbí, nemáme ho rádi takové, jaké je, a proto se ho snažíme změnit. Těžko se hledá instituce, kde by se člověk mohl naučit vyrovnané péči o sebe. Zbývá se vydat cestou „lesního chodce“ a sám si něco takového vyhledat. Ztratili jsme

⁷ Patočka, J. *Úvod do Husserlovy fenomenologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1969, s. 87.

⁸ Kabošová, S. M., Jelínek, M. *Skrytá cesta k vítězství*. Praha: Gutenberg 2003, s. 260.

⁹ Tamtéž, s. 260.

správnou míru. Vytratila se z našeho způsobu myšlení a života. To, co se dnes nabízí kalokagathii rozhodně nepřipomíná. Kalokagathia se nedá jednoduše a rychle vytvořit podle kuchařkovitého návodu, jak by si to současný člověk přál. Nevychází totiž z karteziánského dualismu. Nelze se vyharmonizovat jednou a mít do konce života vyřešeno, musíme se vylad'ovat stále, protože vše se pohybuje. Běžný člověk má spíše přístup k masově propagovaným návodům, jak cvičit a co jíst. Chodí sportovat, ne filozofovat o pohybu. Většinou nepřemýšlí o svém pohybu, nereflektuje ho, ale právě toto ho může dovést k vhodně volené pohybové aktivitě. Pěstuje se kult těla, tělesná kultura upadá.

Tím, že se tělo stalo předmětem, mu byla ubrána úcta, není doceněno a nebylo ani patřičně dotázáno a vysvětleno. Péxis by mělo být bráno více v úvahu. Je třeba provést transcendentální epoché, uzávorkovat, co už známe. Jít až k věci samé a nechat ji, aby se sama jevila. Dívat se na ni jakoby poprvé a samozřejmé učinit nesamozřejmým. Vyžaduje to odvahu, musíme vykročit za hranice svého běžného uvažování. Pokusit se pochopit to, co se jeví jako málo srozumitelné, protože to není dáno clare et distincte a připustit nepředmětnost těla.

3. Tělesnění

Heidegger nevykládá tělo z pohledu sloučení tělesného a duševního nebo i duchovního, ale mluví o existenci, která je nedělitelná. Svědčí o tom i jím užívané pojmy Leib a Körper. Bytí člověka pojímá jako Dasein (bytí tu, tady a teď). Pobyt je vržen do světa a do situací, které si předem nevybírám. Bytí ve světě je spolubytím s druhými. Věc se nikdy nestane osamělou, protože nebyla ve vztahu. Tato vlastnost je charakteristická pouze pro pobyt.

Pobyt je spojen s prostorem a časem. Prostor je vymezen blízkostí a vzdáleností. Přátelé, kteří bydlí v Austrálii, jsou mi bližší, než židle na které právě sedím. Boss píše: „*Časovost člověka není, nýbrž se stále dále časuje v projevech uskutečňování existence.*“¹⁰ Nejedná se o měření minut na hodinkách. Existence člověka je konečná, bytí ve světě končí smrtí. Existence je otevřená. Člověk nějakým způsobem vychází, vyvstává ze sebe. Předpona *ex* značí, že jde ven. Dalo by se říct, že předchází sám sebe. To se velmi podobá řeckému *fysis* – vrůstání do tvarů. Těmito tvary jsou pohybové figury. Během života jich člověk zaujímá mnoho. Patří k tělu *Péxis*.

Tělesnění je projevem mého bytí. Tělesnění, v německém jazyce *das Leiben*, se vztahuje k tělu ve smyslu Leib. Podstata Leib se dá pochopit, pokud mluvím a myslím německy, protože překlady význam tohoto slova nedokáží vystihnout. Slovník vysvětluje slovo *leiben* takto: „*wie er leibt und lebt.*“¹¹ Pravděpodobně není náhoda, že slova *leiben* a *leben* (žít) se nacházejí vedle sebe. Tělesnění je pohybem, který se uskutečňuje skrz naše tělo během života. Boss tvrdí: „*Fenoménu těla nelze porozumět na základě takové představy těla, které tu spočívá samo o sobě a pro sebe, těla – tělesa, které je uzavřeno v sobě a postrádá svět.*“¹² Pokud bych mu mohla takto porozumět, nebylo by mé tělo žitým, existenčním tělem, bylo by tělem ve smyslu Körper.

Jsem tělem Leib, ale zároveň mohu říci, že v určitém smyslu, kdy své tělo např. propichuji, dává se mi jako Körper. Mám ho, smím do něj i do jeho částí (*die Körperteile*) říznout. I když to dělám, nepřestávám být tělem ve smyslu Leib. Přesto se ale nejedná o *Mitsein* (spolubytí) s Körper. Boss píše: „*Nikdo, žádný člověk také nezaplňuje jen ten prostor, který odpovídá objemu jeho těla.*“¹³ U Heideggera být zde, neznamená se jen vyskytovat. Tělesnění je způsobem mého bytí. Na níže uvedeném příkladu se to snažím ukázat. Pokud setkám se psem, který mě ohrožuje, začínám se bát. Celou existencí jsem svým strachem.

¹⁰ Boss, M. *Nárys medicíny a psychologie:(vybrané kapitoly). Sv. I.* Praha: J & J 1992, s. 50.

¹¹ Haupt, J. et al. *Německo - český slovník. [I.] A-L.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1970. s. 732.

¹² Boss, M. *Nárys medicíny a psychologie:(vybrané kapitoly). Sv. I.* Praha: J & J 1992, s. 54.

¹³ Tamtéž, s. 34.

V tuto chvíli je to můj způsob, jak jsem. Jsem plně vnořena do této situace. Když by se na mě díval přírodovědec, konstatoval by, že mám zvýšený tep. Bereme-li v úvahu tělo Leib, je potřeba si všimnout i momentální situace, ve které se člověk právě nachází nejen stavu vnitřních orgánů.

Heideggerův deštník zapomenutý v kavárně nevypovídá nic o špatné paměti člověka, který ho tam nechal. Venku nepršelo. To určilo způsob jeho jednání v této situaci. U Heideggera je tělesnění vedeno intencí do světa (in – der – Welt – sein).

Dalším z projevů tělesnění je řeč. Heidegger píše: „*Ruka má řeč a řeč má celého člověka.*“¹⁴ Rečí se dotýkáme bytí, kterého se ruka nedotýká, neboť sahá pouze do rescendence. V rescendenci jsou předměty, jsoucna. Ruka je osahává pracuje s nimi, ale nic dalšího dělat nemůže. Vztah ruky a řeči vyjadřuje tato citace: „*Prodloužená ruka je řečí.*“¹⁵ Naše tělo ve smyslu Leib tedy končí až tam, kam sahá naše tělesnění. Jen díky tomu, že máme řeč nemusíme zůstat pouze v rescendenci a můžeme přesáhnout sami sebe. V tělesnění se obě ruce projevují jednotně.

---

¹⁴ Heidegger, M. *Parmenides*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann 1982, s. 119.

¹⁵ Hogenová, A. *K fenoménu pohybu a myšlení*. Praha: Eurolex Bohemia 2006, s. 22.

4. Jednota

V dnešní době se celek stal problémem. Jednota se téměř v ničem nebere vážně. Přesto existují jevy, které věda nedokáže uspokojivě vysvětlit. Tyto jevy vedou k otázkám. Stále nás upozorňují na to, že ne všechno jsme schopni pochopit rozumem a že člověk neovládá všechny věci svou vůlí.

Jak mohou někteří lidé chodit po žhavém uhlí a nespálit si nohy? Jak mohou rozseknout hromádku cihel, aniž by si poranili ruce? To pro nás asi zůstane záhadou. V případě lidí, kteří provozují takové aktivity, se dá předpokládat, že u nich jde o souhrn tělesného duševního a duchovního. Většinou se těmito aktivitám věnují lidé z Východu, protože tam celek zůstal zachován. Dá se říct, že člověk je celkem, který je schopný se spojit s větším celkem. Paracelsus tento celek nazývá Makrokosmos. Vše, co se děje v Makrokosmu může se dít i v člověku, který je Mikrokosmem. Makrokosmos se odráží v Mikrokosmu. Makrokosmos a člověk tvoří jednotu.

Zdeněk Neubauer užívá tři předpony pro nový věk – holo – eko – trans. Pro tuto dobu je charakteristické hledání ztracené jednoty a domova. Patří sem i různé směry alternativní medicíny, ezoterika. Tyto směry věda většinou neuznává. Jsou založené spíše na víře nebo zkušenosti jednotlivců. V dřívějších dobách lidé běžně využívali např. některé způsoby přírodního léčení i bez toho, že by je museli složitě zkoumat a pojmenovávat. My se je snažíme znovu objevit.

Chtěla bych ještě zmínit tuto citaci, která vysvětluje, co je citrón. Merleau-Ponty říká: *„Například citrón, to je tento vypouklý oválný tvar se dvěma špičkami, plus žlutá barva, plus chladivý dotek, plus kyselá chuť...“*¹⁶ Koresponduje to s tím, co jsem napsala v úvodu této práce, že skládáním různých dat o citrónu se celek citrónu nevytvoří. Důvodem je toto: *„Jednota věci nám zůstane skryta, dokud budeme jednotlivé kvality (např. barvu, chuť) považovat za data náležející striktně odděleným světům vidění, čichu, hmatu atd.“*¹⁷

---

¹⁶ Merleau-Ponty, M. *Svět vnímání*. Praha: Oikoymenh 2008, s. 25.

¹⁷ Tamtéž, s. 25.

5. Dům mého života

Podkladem pro tuto kapitolu byla kniha Terezy Bertheratové. Chtěla bych se o ní zmínit, protože její přístup k tělu se mi hodí do této práce. Autorka pochází z Francie a se svými klienty cvičí metodou, kterou nazývá antigymnastikou, antitělocvikem. Pro ni je tělo domem, který si zaslouží, aby s ním jeho obyvatelé zacházeli uctivě. Pokud tento dům obýváme, je naše tělo vitální, zdravé, přirozené.

Sama chápe tělo jako jednotu. Všimá si také toho, že někdy tělo samo ví lépe než my, jak udělat určitý cvik. Jde o to cvik „pochopit tělem“. Nietzcheho tělo má svůj vlastní rozum a chová se jinak, než si přejeme. Když se snažíme tělu vůlí vnutit nějaký pohybový úkon, tak se nám ho nemusí zdařit provést. Bertheratové jde o objevení těla zevnitř. Měli bychom se naučit vnímat své tělo. Píše o pocitové zkušenosti těla. Ztuhlé a neohebné části těla nazývá mrtvými zónami a snaží se je pomocí cvičení opět probudit k životu. Občas se to neobejde bez bolesti, mohou se vynořit i dávno zapomenuté události.

Nechce, aby cvičitel, učitel nebo lékař byl nástrojem, který k něčemu vede druhé, aniž by si sám uvědomil své tělo. Bertheratová píše: „*Vědění, které učitel nabízí, vychází jistě z jeho myšlenek, ale současně také z tělesné zkušenosti jeho těla.*“¹⁸ Jinými slovy říká, že bychom se měli stát zodpovědnými sami za sebe a za stav svého těla. Tělo o nás vždy něco říká. Bertheratová podotýká: „*Po celý svůj život opakujeme těchto několik pohybů, aniž bychom se nad nimi někdy zamýšleli, aniž bychom si uvědomili, že představují jen velmi malý vzorek našich možností. Jako bychom se naučili jen začáteční písmena abecedy a spokojili se s několika málo slovy, která z nich můžeme sestavit. V takovém případě je omezen nejen náš slovník, ale i naše schopnost myslet, uvažovat, tvořit.*“¹⁹ Merleau-Ponty by řekl, že se zužuje naše existence a vnímání. Svě tělo často prožíváme radostně pouze v dětství. Teprve objevujeme jeho možnosti. Dětské tělo je plné možností – leze, skáče, kutálí se. V dospělosti většinou dětské radosti odložíme.

Někteří lidé po tom, co cvičili touto metodou, byli připraveni podstoupit psychoanalýzu, stali se vnímavějšími, dokázali lépe odpovídat na řeč těla druhých lidí. Tento způsob cvičení má mnoho společného s celostním léčením i psychoterapií. Lékař, který chce léčit celého člověka, očekává, že pacient převezme odpovědnost za své zdraví. Ti, kdo si tento způsob vyberou, to mají trochu obtížnější, ale mohou více získat a opravdu se vyléčit, ne se pouze léčit.

---

¹⁸ Bertheratová, T. *Tělo – dům mého života*. Bratislava: Eugenika 2000, s. 124.

¹⁹ Tamtéž, s. 44.

Takových lékařů je málo a každý není ochoten do něčeho takového jít. Lidé nebyli vedeni k převzetí odpovědnosti za svůj zdravotní stav. Už ve starém Řecku se lidé snažili žít tak, aby nebyli nemocní. Hledali různé způsoby, jak toho dosáhnout. Svědčí o tom i Plútarchův spis Zdravotní příkazy. Myslím si, že některé jejich návody, jak pečovat o sebe, by byly přínosné i pro nás. Už tehdy se mluvilo o lékařské autoritě: „*Neboť to, jak se lékaři často zmocňovali existence svých klientů a snažili se ji do nejmenších detailů řídit, bylo předmětem kritiky stejně jako vedení duše ze strany filozofů.*“²⁰ Lékař ve starém Řecku se většinou zabýval i filozofií.

Kniha T. Bertheratové mi přijde inspirující v tom, že nachází rozumný způsob cvičení pro dnešního člověka. V mnohém může lidem pomoci objevit něco v sobě jimi samotnými, což má pro ně mnohem větší význam, než kdyby jim to bylo někým předáno, protože na to přijdou sami.

---

²⁰ Foucault, M. *Dějiny sexuality III. Péče o sebe*. Praha: Hermann a synové 2003, s. 136.

6. Pohyb

Pohyb hraje důležitou roli v životě člověka. Ve filozofii nepovažujeme za pohyb pouze přemístění osoby z bodu A do bodu B nebo fyzický pohyb končetin. V našem těle stále něco vzniká a zaniká, aniž bychom si toho všimli. Do našeho těla se vписuje život. U Aristotela je pohyb pojat širěji. Mezi jeho druhy pohybů patří např. vznik a zánik, změna, ale i nesení.²¹ Aristotelés zkoumá pohyb z různých hledisek. Pohybem je také výchova – paideia. Otázky způsobují duševní pohyb. Někdy užíváme slovo životaběh, což vypovídá o tom, že i celý život je pohybem. V Heideggerově pojetí je pohybem po cestě.

O životním pohybu mluví i Jan Patočka, který vychází z Heideggera. Rozlišuje tři druhy životních pohybů – zakotvení, práci a boj a život v pravdě. Těmito pohyby prochází existence člověka. Tyto pohyby se vždy dají odvodit pouze od něčeho, co stojí a nemění se. Patočka to nazývá referentem. Ve fenomenologii mluvíme o tom, že věc se může ukázat jen na nějakém pozadí. Pokud bude bílý nápis na bílém papíře, nic neuvidíme. Figura nevyčníkne na pozadí. Bílý nápis vstoupí do zjevu pouze na barevném plátně.

Referentem prvního životního pohybu jsou rodiče. První životní pohyb velmi souvisí s tím, čemu říkáme domov. Doma jsme poprvé přijati, což je určující pro to, jak budeme později přijímat druhé. Patočka o tom píše: „*Člověk existuje už ryze fyzicky jen tím, že je přijat do lidského společenství, a po přijetí opět touží tam, kde žije v neskrytosti – po přijetí druhou bytostí.*“²² Rodiče poskytují dítěti jistotu. V domově se formují protence, podle kterých se nám otevírá svět. Řekla bych, že je to základní podmínka existence – mít někde domov. Tam zapouštíme kořeny, vrůstáme do určitého prostředí, domovštíme. Je tam teplo. Podle Patočky najít své místo ve světě zároveň umožňuje nalézt sebe. Domov je místem, které je spojené s naší identitou. Nemyslí se tím jen místo ve smyslu určení nějakého území, které obýváme (adresa). Aby byl člověk doma, potřebuje navázat i vztahy s okolím.

Po prvním životním pohybu následuje práce a boj. Referentem je Země, která je pevná. Zde se člověk pohybuje hlavně mezi jsoucny. Člověk se snaží prací zabezpečit sebe i druhé. K práci patří i boj. Patočka tento pohyb nazývá sebezprodlužováním. Nad prvními dvěma pohyby vládne země. Třetím pohybem se pokoušíme dostat dál, až za zem. Ve třetím životním pohybu se referent Země otřásá. Bortí se naše jistoty spojené se Zemí. V mezních situacích jsme vydáni neznámému, nemůžeme se ničeho pevného zachytit.

---

²¹ Aristotelés. *Fyzika*. Praha: Petr Rezek 1996, s. 136 – 143.

²² Patočka, J. *Péče o duši II*. Praha: Oikoymenth 1999, s. 19.

V těchto okamžicích si uvědomujeme, že možná zemřeme. Proto už si nemůžeme smrti nevšímat a vytlačit ji ze svého života, jako tomu bylo u předchozích dvou pohybů. Snažíme se smrt integrovat do svého života, víme o své konečnosti. Mezním okamžikem nemusí být jen frontový zážitek, ale i jiné situace, které nám umožňují zahlédnout celek, absolutno, bytí. Tedy to podstatné, co je až za věcmi a co umožňuje, že se tyto věci mohou ukazovat. Celek je vždy neohraničený, nezpředmětnitelný. V mezní životní situaci může docházet ke ztrátě smyslu života, který byl určován druhým životním pohybem. Když se z této situace dostaneme, může se stát, že budeme moci žít život v pravdě a kruhy naší duše budou mířit vysoko. Absolutno je referentem třetího životního pohybu.

Patočka píše toto: „*Projít zkušeností ztráty smyslu znamená, že smysl, k němuž se snad vrátíme, nebude pro nás prostě faktem v přímé nezlomnosti, nýbrž bude reflektovaným, důvod hledajícím a zodpovídajícím smyslem.*“²³ Toto prožít, projít chórismem může v člověku vyvolat duševní obrat. Dochází k nalezení nového způsobu vztahování. Věci už pro tohoto člověka nikdy nebudou tím, čím jsou pro toho, kdo za sebou nemá zkušenost chórismu.

I v Platónově mýtu člověk, který je v jeskyni, věří, že to, co se promítá na stěnu, jsou skutečné ideje. Teprve, když vyjde z jeskyně, zjistí, že to, co viděl, byly pouze stíny. Když byl v jeskyni ještě nedokázal rozpoznat, že se jedná o stíny. Nejevily se mu tak, protože jejich skutečná povaha byla skrytá v samozřejmosti. Tento člověk se ale musí vrátit do jeskyně. Stíny ho už ovšem nezajímají, je mu tedy souzeno, aby se stal vyvaděčem ostatních. Také prošel chórismem, kde byla jeho samozřejmá víra otřesena. Když vyšel z tmavé jeskyně, byl oslněn světlem.

---

²³ Patočka, J. *Kacířské eseje o filozofii dějin*. Praha: Academia 1990, s. 71.

7. Tělesné schéma

Pojmu tělesné schéma si poprvé začíná všimnout rakouský psychiatr Paul Schilder. Dále se jím zabýval francouzský filozof Maine de Brain. Tělesné schéma je někdy také nazýváno tělovým schématem. V psychologii je považováno za vnitřní obraz vlastního těla. Tělesné schéma umožňuje orientovat se, vědět o poloze svých končetin, jestli jsou nahoře nebo dole, vpravo či vlevo. Díky němu je možné dělat tělesné pohyby a učit se novým pohybům. Nové pohyby nás celkově obohacují. Máme pět smyslů. Tělesné schéma se dá označit jako náš šestý smysl, jde o něco nesnadno uchopitelného. Tělo nějakým způsobem zná sebe samo, sleduje se, má své „vnitřní oči“. O tom, že takovou činnost provádí, vůbec nevíme. Je totiž neuvědomělá.

Merleau-Ponty byl dalším filozofem, který přinesl nové podněty pro zkoumání těla. Merleau-Ponty píše: „*Svého pohybu se nemohu dotknout, protože tento pohyb je utkán z mého stýkání se se sebou.*“²⁴ Tělesné schéma umožňuje tento styk a zároveň je tak blízko, že vše probíhá automaticky, aniž bychom o něm věděli. Nemusíme přestat telefonovat, když jdeme do schodů nebo kopeme do míče. Nemusíme se urputně soustředit pouze na jednu činnost, abychom ji zvládli. Tělo samo vyhodnotí situaci. Nikdo nemá tělo plně pod kontrolou své vůle. Tělo už jaksi předočekává.

Merleau-Ponty mluví o estesiologickém – pocitovacím těle. Když se učíme nové pohyby, musíme je spíše vycítit, proto se pohybové aktivity podobají umění. Cvičitel cvičence naladuje k tomu, aby se z něj mohl zrodit pohyb. Nemusíme vidět pouze očima, celé naše tělo vidí a naslouchá např. zemi, předmětům, okolnímu světu. Ten, kdo má rozvinuté estesiologické tělo, vycítí, jak se mu pojede na lyžích, např. na tajícím sněhu. Mluvíme o tom, že se učíme získávat pocit vody, sněhu, míče atd.

Jak to, že gymnastka, která se dlouho připravovala, spadne v důležitém závodě z kladiny, sotva začne cvičit? Kdyby to byla pouze záležitost nácviku, stačilo by cviky mnohokrát opakovat a potom by se to muselo podařit. Proč je pro nás snadné chodit po laně metr nad zemí? Kdybychom měli to samé udělat na laně, které by viselo dvacet metrů nad zemí, byl by to pro nás mnohem větší problém. Tyto jevy se dají pochopit, jen když tělo a duši nevidíme jako dvě oddělené jednotky. Patočka tvrdí: „*Aisthesis a kinesis patří nerozlučně k sobě jako hora a údolí...*“²⁵

---

²⁴ Merleau-Ponty, M. *Viditelné a neviditelné*. Praha: Oikoymenth 1998, s. 248.

²⁵ Patočka, J. *Tělo, společenství, jazyk, svět*. Praha: Oikoymenth 1995, s. 13.

Jinými slovy vnímání a pohyb jsou spojené. U Merleau-Pontyho je vlastně problematika myšlení uchopena jako problematika vnímání. Gallagher říká: „*Tělesné schéma pracuje jednotnou cestou.*“²⁶ K tomu je ještě možné dodat: „*Tělesné schéma umožňuje propojení motoriky a myšlení v současnosti...*“²⁷

Pokud je v našich myšlenkách strach, okamžitě se to projevuje v naší motorice. Tato informace je vyslaná do těla a tělo reaguje tím, že přestává být uvolněné. I když máme jen malý strach, naše pochybnost způsobí pád z kladiny. V myšlení je přítomná negativní myšlenka a výsledkem je nezdařený pohyb. Merleau-Ponty píše: „*Tělo druhého a jeho rozmanité pohyby jsou pro kojence bezprostředně nabitý emocionálním významem.*“²⁸

Kojenec ještě neumí mluvit, nemá rozvinuté myšlení. S druhými je spojen dotyky a cítěním. Když matka vezme dítě do náruče, cítí se bezpečně. Znáám případ dítěte, které si rodiče vzali z kojeneckého ústavu. Matka ho musela nosit stále s sebou, jakmile ho na chvíli položila do postele, začalo hrozně brečet. Dalo by se říci, že dítě si pohyb matky emocionálně vysvětlilo jako opuštění. To samé zažívalo v kojeneckém ústavu, kde nemělo ani jednu osobu, která by tam byla jen pro něj.

Bez těla bychom nemohli vnímat. Vnímání mě spojuje s okolním světem. Merleau-Ponty promýšlení těla spojuje s vnímáním. Hogenová tvrdí: „*Tělesné schéma se pochopí nejlépe na intencionalitě, která je podkladem našeho vnitřního časového vnímání, a tak vytváří pozadí pro možnost pohybu v našem těle.*“²⁹ O toku cogitationes a vnímání pojednává Husserl ve svém díle „*Přednášky k fenomenologii vnitřního časového vědomí.*“³⁰ Z této knihy vycházím v další části textu, který je o vnitřním vnímání.

Dívám-li se na jablka ležící na stole, jsou tato jablka, která vnímám, obsažena v mém toku cogitationes. Jsou přítomná ur-impresivně. Za chvíli se mohu dívat někam úplně jinam a z těchto „jablek na stole“ se stane retence. Pokud půjdu do obchodu a tam uvidím další jablka, vzpomenu si na jablka doma na stole. Dochází k aprezentaci. Vyvolala se retence. Jablka mají mnoho společného, dochází ke krytí retencí, variovaní. Z vyvariovaných retecí vzniká invariant. Tento proces se děje v našem těle.

I tělo má tělesnou paměť. Do ní se uložily osvojené pohybové vzory. Naučené pohyby se nedají zapomenout, i když je dlouho nedělám. Mohu k nim mít pouze omezený přístup. Jak se dá vysvětlit, že tělo je schopné předrozumět? Informace se do vnímání dostane ještě dříve,

²⁶ Gallagher, S. *How the body shapes the mind*. Oxford: Clarendon Press 2005, s. 139.

²⁷ Hogenová, A. *K problematice poznání*. Praha: Univerzita Karlova – Pedagogická fakulta 2005, s. 243.

²⁸ Merleau-Ponty, M. *Svět vnímání*. Praha: Oikoymenh 2008, s. 51.

²⁹ Hogenová, A. *K problematice poznání*. Praha: Univerzita Karlova – Pedagogická fakulta 2005, s. 244.

³⁰ Husserl, E. *Přednášky k fenomenologii vnitřního časového vědomí*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1970.

než jsem schopná si ji uvědomit. Fenomenologicky je možné říci: „*Předporozumění našemu Umwelt – okolnímu světu je součástí našeho vnímání, dávno před setkáním s noematem, konkrétně daným.*“³¹ Pokud chceme i tuto vrstvu našeho těla ovládat, nenecháváme mu už žádnou svobodu tělesnit si po svém.

Ještě můžeme dodat: „*Celek těla je intence, funguje pod názvem tělesné schéma, je obloukem mezi retencemi a protencemi nad urimpresí.*“³² Urimprese je označena jako A v našem toku cogitationes. A je mezi A^I a A^{II}. A^I, A^{II},... jsou retence, minulé obsahy vědomí. Jsou v sobě schované a je jich nekonečně mnoho. A^I, A^{II},... představují vyvariované protence. Jsou obsažené v našem budoucím rozvrhování. Spoluurčují naši budoucnost.

Vnímání je záležitostí horizontů. Horizont je dán naším tělem. Tělo je viditelné a jeví se na pozadí neviditelného. Neviditelné je tělesné schéma jako pozadí. Toto pozadí je vnitřní horizont. To, co vnímáme, musí mít také horizont, abychom to mohli vnímat. Tomu říkáme vnější horizont našeho vnímání. Toto všechno patří k tělu ve smyslu Péxis. Druhého pochopíme, když poznáme, jak se mu otevírá svět. Heidegger by řekl, že musíme druhého pochopit v jeho směřování do světa, v jeho zur - Welt - sein.

---

³¹ Hogenová, A. *K problematice poznání*. Praha: Univerzita Karlova – Pedagogická fakulta 2005, s. 236.

³² Tamtéž, s. 240.

8. Problematika narušeného tělesného schématu

Tělesné schéma může být vlivem nemoci porušeno. U schizofrenie se rozpadá. Oliver Sacks ve své knize „*Na čem si stojím...*“³³ píše o svém zranění, které utrpěl, když utíkal před býkem. V knize vystupuje v roli lékaře, který je zároveň pacientem. Přetrhl si šlachy na noze a vykloubil rameno. Jeho noha musela být dlouho znehybněna. Důsledkem toho bylo, že se mu odcizila. Patočka říká: „*Tělo, které neodpovídá, které není povolné, dovedné, přestává být v jistém smyslu mým tělem a stává se pro mě objektem.*“³⁴ Sacksova noha neodpovídala, a tak se pro něj začala stávat objektem. Oliver ztratil nohu subjektivně, zůstala mu přítomna pouze objektivně.

Pokud není noha dlouho používána, může se stát, že nemocný nebude vědět, jak má udělat krok, i když dříve chodil a druhé noze se nic nestalo. S nohou, která se nepohybuje, jako by odešly všechny činnosti, které kdy dělala. Noha vstřebávala celé jeho Dasein. Jeho bytí se zúžilo na čtyři stěny nemocničního pokoje.

I zdravému člověku, který by dlouho ležel v posteli, se může stát, že už se z ní nezvedne. Občas je nutné osvěžit pohybovou paměť. To je možné v případě, kdy člověk leží se zlomenou nohou, ale v důsledku toho, že s ní nesmí hýbat, nebyla subjektivně zcela ztracena. Ztratí-li se noha subjektivně, nemocný si nemůže představovat její pohyb. Neví o tom, že by nohu měl, nedokáže určit, kde se nachází. Nemůže si vybavit jak s ní pohybovat. Dochází k odtělesnění. Noha se vytratila z tělesného schématu. Pro pacienta už nežije, není už součástí jeho já. Nemůže se dostat ke svým pohybovým nozím, které jsou spojeny s touto končetinou. Tomu, by se, jak píše Sacks dalo předejít, kdyby se brzy po ošetření mohl na nohu postavit, nezůstával tak dlouho bez možnosti kontaktu s ní.³⁵ Potom by mu nepřipadala jako cizí předmět. U některých pacientů to může dojít až tak daleko, že chtějí odevzdávat své údy, které nepoznávají, lékařům, aby je odnesli pryč. Sacks také píše, že lékaři pro tyto pocity, které prožívá jen pacient, nemají moc pochopení. Pacient je odeslán na psychiatrii.³⁶

Když se jeho noha začala uzdravovat, začala se mu ozývat, cítil určité záblesky ve svalech. Říká o tom toto: „*Vlastně spojovaly mou mysl s tělem, v záblesku předváděly svou zásadní jednotu – jednotu, kterou jsem svým zraněním ztratil.*“³⁷ V tomto případě se mohlo ukázat jeho tělesné schéma, mohlo vystoupit ze skrytosti. Kdyby se mu nestal úraz,

³³ Sacks, O. *Na čem si stojím...* Praha: Makropulos 1997.

³⁴ Patočka, J. *Tělo, společenství, jazyk, svět.* Praha: Oikoymenth 1995, s. 36.

³⁵ Sacks, O. *Na čem si stojím...* Praha: Makropulos 1997, s. 205.

³⁶ Tamtéž, s. 66.

³⁷ Tamtéž, s. 113.

pravděpodobně by ho nenapadlo přemýšlet o propojení těla a duše, myšlení a pohybu. Neptal by se, jak je možné, že se jeho noha ztratila, přestože ji má.

Dalším případem jsou lidé po amputaci končetin. V těchto chybějících údech pociťují bolest. Merleau-Ponty tuto bolest vykládá tak, že nemocný tíhne stále ke starému způsobu bytí ve světě. Tíhne k tomu, čím byl, než mu byla noha odňata. Žije ve stále stejném světě, ale vztahuje se k němu jinak, protože nepřišel pouze o část svého těla, ale dalo by se říci i o část svého já. Přišel o něco, co k němu bytostně patřilo. Odmítá tento fakt přijmout, končetina je stále součástí jeho tělesného schématu. Naše já nechce končetinu nechat odejít. Někteří lidé se po amputaci chovají, jako kdyby byly jejich končetiny stále přítomné. Gallagher tvrdí: „*Například osoba po amputaci, která se pokusila chodit se svojí fantomovou nohou, byla překvapená, když upadla.*“³⁸ I když se budeme snažit těmto lidem dokázat, že se opravdu nemohou ničeho rukou dotknout, protože ji prostě nemají, nepovede to k tomu, že by přestali mít fantomové bolesti. Vysvětlení klasické medicíny, že jde o ještě nevyhaslé nervové impulzy, je v tomto případě nedostačující.

Opačně je tomu u nemoci zvané asonognózie. Zde nemocný úd není součástí tělesného schématu, i když ho máme. Nemocný si svého nefunkčního údu nevšímá. Merleau-Ponty říká: „*Nemocný ví o tom, že chybějící ruku přehlídí tím, že ji ignoruje a ignoruje ji tím, že ji přehlídí.*“³⁹ Nemocný ví o své nemoci. Pouze nevyhledává činnosti, kde by musel ruku používat. Tuto část svého těla ignoruje. K nápravě může dojít takto: „*Nutný je jakýsi trik – například přimět pacienta, aby se zabral do nějaké složité činnosti, do které je zahrnuta i ruka.*“⁴⁰ Aniž to pacient zpozoruje ruka se zúčastní činnosti. Potom ji pacient opět přijme za svou součást.

Řekla bych, že u nás se moc nemluví o Ianu Watermanovi. O jeho případu je pojednáno v knize S. Gallagera „*How the body shapes the mind.*“⁴¹ Tento pán se pohybuje, aniž by to pociťoval. Onemocněl virovou polyneuritidou. Tato nemoc ho zbavila vnitřního pocitu celého těla. Neurologové by řekli, že přišel o propriorepci. Nebyl ochrnutý, ale jeho svaly oněměly. Svaly se pohybovaly, ale on je necítil. Jeho tělesné schéma začalo mizet. Pokusil se ho tedy nahradit jakýmsi virtuálním tělesným schématem. „*Vnitřní oči těla*“ nahradil svými vlastníma očima. Nedochovalo u něj k přirozenému senzomotorickému propojení. Motorika selhala. Pozoroval působení svých myšlenek na jednotlivé části těla. Ian po čase porozuměl tomu, jaké myšlenky vyvolají určitý pohyb nohou, ale přitom je nespustil

³⁸ Gallagher, S. *How the body shapes the mind*. Oxford: Clarendon Press 2005, s. 90.

³⁹ Merleau-Ponty, M. *Phenomenology of perception*. London: Routledge classics 2002, s. 95.

⁴⁰ Sacks, O. *Na čem si stojím...* Praha: Makropulos 1997, s. 188.

⁴¹ Gallagher, S. *How the body shapes the mind*. Oxford: Clarendon Press 2006, s. 43 – 45.

z očí. Dnes se pohybuje skoro jako zdravý člověk, nesmí ovšem dělat nic jiného než pozorovat své tělo. Pokud by z něj spustil oči, zhroutl se. Je to dosud první případ, kdy se takto nemocný člověk znovu postavil sám na nohy. Jedním z cviků, který můžeme rozvinout své tělesné schéma je dotýkání se předem určených částí svého těla se zavřenýma očima. Pro Iana toto není možné. Ve tmě nedokáže své tělo kontrolovat. Neví, kde jsou jeho údy. To, co tělo dělá obvykle samo, Ian musí udělat za něj.

Ještě bych dodala, že tělesné schéma není pevně utvořené, stále se utváří. Patočka tvrdí: „*Když se posadím tělesné schéma dostane jinou figuru.*“⁴² Tím, že je tvárné, je možné uvažovat o tom, jak do něj zpátky integrovat zapomenuté končetiny.

O. Sacks ve své další knize „*Muž, který si pletl manželku s kloboukem*“⁴³ píše o lidech, kteří v důsledku nemoci získali různé poruchy. Jedna pacientka přestala vnímat běžnou řeč. Četla i rozuměla, pokud lidé mluvili pomalu, strojově a spisovným jazykem. Běžné řeči nedokázala porozumět. Další pacient přestal vnímat věci. Dovedl je popsat a určit, kde se v prostoru nacházejí, popisoval je jako předměty, věděl k čemu slouží. Měl velmi rozvinuté abstraktní myšlení, ale nedokázal říct, že věc, kterou popisuje jsou např. kamna.

U všech těchto lidí došlo k porušení tělesného schématu. Porušil se intencionální oblouk spojující retence a protence. Ve variování docházelo k jinému krytí retencí než u zdravého člověka. Důsledkem toho je odlišné vnímání. Těmto lidem zůstala porucha.

Fenomenologie má co říci i k problematice afónie, alexie, dyslexie, apraxie, afázie atd. Přináší jiné úhly pohledu, které jsou důležité nejen pro tělovýchovu, ale i pro medicínu a speciální pedagogiku. Řekla bych, že fenomenologických poznatků se více využívá v zahraničí než u nás, což je škoda. Afatik ztratil řeč, ale nemá problém s hlasivkami. Merleau-Ponty k tomu říká: „*Jedinečnost slovního obrazu je vskutku oddělena od pacienta, ztratil to, co normální člověk vlastní a není to slovní zásoba, ale jistý způsob jejího užití.*“⁴⁴ Podle něj musí pacient znovu objevit slovní obrazy. Afatik opakuje pouze jedno slovo, kterým pojmenovává všechno, protože jiná slova nemá. Když chce apraktik projít dveřmi, vrazí do nich. Neumí si zapnout knoflík, protože neví, jak by to udělal. Nevybavuje se mu z toku cogitationes A, které by prezentovalo pohybovou dovednost. Pohybová činnost u něj neprobíhá automaticky, předočekávání těla je porušeno.

---

⁴² Patočka, J. *Tělo, společenství, jazyk, svět*. Praha: Oikoymenth 1995, s. 58.

⁴³ Sacks, O. *Muž, který si pletl manželku s kloboukem a jiné klinické povídky*. Praha: Mladá fronta 1993.

⁴⁴ Merleau-Ponty, M. *Phenomenology of perception*. London: Routledge classics 2002, s. 203.

9. Jinakost

Tělesně postižený člověk se stejně jako každý jiný otevírá světu svým tělesněním. Svoboda má být i v tělesnění, patří sem i právo na jinaké tělo. Člověk by neměl být nietzovskou vůlí vtlačen do předem dané tělesné formy. Společnost si vždy vytváří určitou image těla, podle níž hodnotí své členy. Většinou ani jinou image nechce vidět. Jiné tělo se pak jeví jako zakázané, takové, jaké člověk nesmí mít. Je to tělo nemocné, deformované, zkroucené, ale už i staré tělo.

Lévinas říká: „*Jiný se nestaví proti mně jako jiná – a tedy vůči mně nepřátelská – svoboda, nýbrž jako svoboda podobná mé.*“⁴⁵ Moje já mi umožňuje jinakost v bytí. Jsem vyzvána ke vztahu. Druhý pro mě není např. právník. Je pro mě Ty. Heidegger upozorňoval na to, aby člověk nebyl viděn pouze jako objekt. S Druhým nemohu disponovat, zacházet s ním jako s předmětem, nemohu si ho chtít přivlastnit. Pokud máme na mysli celek, je možné uvažovat o jednotlivém a zvláštním. Potměšil píše: „*Protože „jinost“ je diskreditující odlišnost, kdežto „jinakost“ je individuální odlišností při zachování osobnosti jako celku.*“⁴⁶ U Lévinase neznamená výraz „Jiný“ totéž, o čem mluví tato citace. I když už tito lidé nejsou odstrčeni někam, kde by je nikdo neviděl, přesto jejich odlišnost vzbuzuje rozpaky.

Buber mluví o dialogu mezi Já a Ty. Dialog probíhá ve vztahu. V tomto vztahu panuje rovnost. Já není více zodpovědné za Ty. Tento dialog se dnes proměnil, nekoná se. Následkem toho je, že člověk je sám. Říkáme mnoho slov, ale nic neznamenaají. Jejich obsah se vyprázdnil. Více se komunikuje s masou. Rozvíjí se nové obory zaměřené na komunikaci masmédií. Dnes jsme ve vztahu, kde jsem Já a Ty, ale Ty je nahrazeno masovým médiem. Masa je lépe manipulovatelná a jednotlivce snáze podlehne tlaku skupiny. Jiný a jeho individuální odlišnost, jinakost z kořene se ztrácí v masě. Z člověka se stává Ono. Může být zredukován na znak. Lidé v koncentračních táborech byli jen čísla. Proto Lévinas přišel se svojí asymetrickou odpovědností, aby už nikdy nedošlo k holokaustu.

V dobách, kdy vznikaly kolonie, se bílí lidé považovali za nadřazené nad černými, neuznávali jejich jinakost. Na začátku muselo být dělení na My a Oni, lépe řečeno Ono. V koncentračním táboře se nepodařilo „Jiné“ úplně zničit. Nadřazenost ve vztahu mě a Druhého neexistuje.

---

⁴⁵ Lévinas, E. *Totalita a nekonečno*. Praha: Oikoymenth 1997, s. 151.

⁴⁶ Potměšil, J. *Prožitek, pohyb, handicap*. In Kirchner, J., Hogenová, A. (Eds.) *Prožitek v kontextu dnešní doby*. Praha: Univerzita Karlova – Fakulta tělesné výchovy a sportu 2001, s. 58.

Lévinas dále říká: „*Vztah je tu však prost násilí – děje se v míru s touto absolutní jinakostí.*“⁴⁷ Asymetrická odpovědnost se podobá vztahu, který je mezi učitelem a žákem. Učitel odpovídá za žáka. Žák, ale za učitele nenese žádnou odpovědnost. Já má větší odpovědnost za Ty. Tato odpovědnost je jiná než u Kanta. Z odpovědnosti se nikdy nevyvážu. Z člověka se může stát velmi rychle Ono, protože např. přes internet nekomunikuji s tváří. Je mnohem jednodušší Ono ničit, protože přede mnou nestojí tvář, která by říkala – nezabiješ!

Jinaký není jen ten, kdo je postižený. V této souvislosti jsou to i cizinci, Romové, lidé, kteří odlišně vnímají atd. Ve společnosti, kde se vede dialog mezi „zdravými“ obtížně, se nedá předpokládat, že se bude dobře navazovat vztah s jinakými. Každý jsme jiný, i když nemáme postižení. Chtít udržet právo na jinakost se týká nás všech. Je nebezpečné, když se z člověka stává Ono, protože se začne ztrácet jedinečnost jednotlivce. Nemusí nás ohrožovat, ale můžeme se jí otevřít a přijmout ji. Svým jedinečným tělesněním obohacujeme druhé a oni zase mohou obohatit nás, ať vypadají jakkoliv. Hodnota člověka není odvozena od jeho nemoci a defektů.

---

⁴⁷ Lévinas, E. *Totalita a nekonečno*. Praha: Oikoymenth 1997, s. 173.

10. Jáství

Od těla se dostáváme k našemu já, jáství. Tělo je srostlé s naším já. Patočka říká: „*Já pro druhé a druzí pro mne jsou jako těla.*“⁴⁸ To znamená, že svým tělem jsme vsazeni mezi druhé lidi. Já by nemohlo být ve světě bez hmotného těla. Když se setkáme s druhým člověkem, vždy nejdříve vidíme jeho tělo ve smyslu Sóma. Když s ním hovoříme, začneme poznávat jeho já, ale druhého lze poznávat, aniž by s námi musel mluvit. Do jeho pohybů těla se promítá jeho já, protože jsme tělem Péxis, které je prostoupené naším duchem.

Patočka dále poznamenává: „*Ty je druhé já.*“⁴⁹ Při setkání s druhými jsme vůči sobě postaveni jako dvě zrcadla. Já tedy potřebuje druhého, aby mohlo dojít k zrcadlení. Merleau-Ponty vychází z podobné zkušenosti, když říká o druhých: „*Poznávám je jen skrz jejich tváře, gesta, slova, zkrátka prostřednictvím jejich těla.*“⁵⁰ Opět nejde o redukování druhého na tělo ve smyslu Körper.

Merleau-Ponty dále říká: „*Přece tedy, nacházejíce nový vztah k našemu tělu jako ke světu, objevíme také znovu sami sebe, neboť tělo, kterým vnímáme, je takřka přirozeným Já a samo je subjektem vnímání.*“⁵¹ Jsme tedy vnímání a sami vnímáme. Každý z nás má svůj soukromý svět, ale žijeme ve společném světě. Podle svých pocitů a projevů se snažíme rozumět projevům ostatních.

Dnes by jistě žádný psycholog nepochyboval o tom, že já a jáství existuje. V této souvislosti bych se chtěla zmínit o Selbst, které souvisí s jástvím. Heidegger říká: „*Das Selbst ist der Grund von Du und Ich, von Wir und Ich.*“⁵² Citaci jsem ponechala v německém jazyce, protože překlad některých slov není úplně možný a obsah věty by se mohl vytratit. Selbst souvisí s počátkem (der Anfang). Počátek si nesmíme plést se začátkem, jak se někdy toto slovo také překládá. Počátek v Heideggerově filozofii souvisí s něčím původnějším (anfänglich). Podle mě toto „původnější“ má v sobě obsažené slovo der Grund. Der Grund se totiž dá přeložit i jako hlubina. Selbst (samo) tedy poukazuje k něčemu hlubšímu. Selbst je něčím počátečním, co daného člověka zakládá, co k němu spolu s jástvím bytostně patří. Jinakost a sebepojetí se netýká jen jáství, ale i našeho Selbst.

---

⁴⁸ Patočka, J. *Tělo, společenství, jazyk, svět*. Praha: Oikoymenh 1995, s. 60.

⁴⁹ Tamtéž, s. 41.

⁵⁰ Merleau-Ponty, M. *Svět vnímání*. Praha: Oikoymenh 2008, s. 46.

⁵¹ Merleau-Ponty, M. *Phenomenology of perception*. London: Routledge classics 2002, s. 239.

⁵² Heidegger, M. *Besinnung*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann 1997, s. 117.

Kdybychom zůstali pouze u já, byla by tato úvaha trochu povrchní. Heidegger dále píše: „*Selbstheit gründet in der Inständigkeit.*“⁵³ Selbstheit se tedy původně zakládá, počátkuje od toho, že je u bytí. Heidegger se dále zmiňuje o tomto: „*Selbstheit – Inständigkeit in der Wahrheit des Seyens.*“⁵⁴ Ichheit se dá pomocí německého jazyka chápat jako jáství. Odtud je možné uvažovat o Selbstheit. Selbstheit prodlévá v pravdě bytí. Nedá se přesně definovat, co je bytí, ani v případě Selbstheit to není možné.

---

⁵³ Tamtéž, s. 117.

⁵⁴ Tamtéž, s. 138.

11. Sebepojetí

Jáství souvisí s naším sebepojetím. Co je sebepojetí? Naše sebepojetí vychází ze zrcadlové zkušenosti s lidmi okolo nás. Pojetí nás samých se odvíjí od toho, jak se cítíme ve vztahu k sobě, jaký vztah máme ke svému tělu, jak jsme byli poprvé přijati, jak sami sebe akceptujeme, kým jsme, jaká je naše identita, jaké reakce vyvoláváme v druhých lidech, jak na nás druzí reagují. O tom všem se dá uvažovat, pokud promýšlíme sebepojetí a nechceme se držet psychologických definic.

Od sebepojetí se dostáváme ke společenské roli člověka, protože člověk k sobě může zaujmout nějaký postoj jen, když žije mezi lidmi. Lidé jsou různí. Jinakost je dána jejich tělem a jástvím. Mohu být svá a nechat druhého, aby byl také svůj ve své jedinečnosti a neopakovatelnosti. To je důležité.

Lévinas chtěl také tuto jinakost ochraňovat. Dá se říct i toto: „*Bojuje-li Lévinas za „jinakost“ má tím na mysli především nárok na vlastní protencionalitu, tj. na vlastní rozvrh světa z daných nozí.*“⁵⁵ Husserl, Lévinas i Heidegger dochází k podobné myšlence. Při uvažování o tělesně postižených lidech se vždy dotýkáme jinakosti, která je u nich více vidět než u lidí, kteří nemají postižení.

Goffman tvrdí: „*Stigmatizovaní a normální tvoří jeden celek. Může-li se ukázat jeden jako zranitelný, je nutné očekávat totéž i u druhého.*“⁵⁶ Tento autor označuje všechny jakkoliv postižené lidi jako stigmatizované a ostatní jako normální. Uvažuje o stigmatizaci postižených. Snažím se poukázat na to, že pokud jsou ohrožováni „stigmatizovaní“, týká se to i nás. My a naše svoboda může být také ohrožena. Dnes musíme uvažovat o celcích, protože žijeme v době asymetrické odpovědnosti. Je-li upíráno druhým právo na jinakost, může se to samé stát i nám, i když nás to zasáhne jiným způsobem.

Od těla, já a sebepojetí se dostáváme k fenoménu člověka. Řeknu-li tělo ve smyslu Leib a Péxis, vybaví se mi celý člověk. Pešková píše o existenci člověka toto: „*Je přitom naplněna touhou nahlédnout za meze své časnosti, neboť je svobodná, náleží k ní podstatně otevřenost vůči světu a překračování vlastní konečnosti je bytostnou podmínkou jejího lidství.*“⁵⁷ Myslím, že tato citace míří k transcendenci. Člověk má schopnost transcendence, kterou zvířata nemají. Sám sebe může člověk překročit pomocí umění, náboženství, sportu, filozofie atd.

---

⁵⁵ Hogenová, A. *K problematice poznání*. Praha: Univerzita Karlova – Pedagogická fakulta 2005, s. 198.

⁵⁶ Goffman, E. *Stigma: poznámky k problému zvládnutí narušené identity*. Praha: Sociologické nakladatelství (Slon) 2003, s. 154.

⁵⁷ Pešková, J. *Role vědomí v dějinách a jiné eseje*. Praha: Lidové noviny 1998, s. 113.

Při těchto aktivitách může člověk zažívat okamžiky, kdy se mu zpřítomňuje celek. Člověk si na chvíli připadá, že je nesmrtelný.

I tělesně postižený člověk může překročit sám sebe. Transcendenci potřebuje občas každý člověk. Transcendence umožňuje vystoupit z každodenních starostí. Život s postižením někdy může být náročný. Zdravý člověk je schopen překračovat své tělesné hranice pomocí sportu, což mu umožňuje prožít vyprázdnění, očištění se od všeho. Tělesně postižený člověk může své tělesné hranice také překročit, ale jeho tělo ho částečně omezuje, přesto by se o to měl pokoušet v rámci svých možností. Pokud nemůže transcendovat skrz sport, zbývají mu určitě ještě jiné možnosti transcendence. Když získáváme nové informace, můžeme také hovořit o transcendenci, protože stále stoupáme výše a otevírají se nám nové obzory. Skrz ně opět vstupujeme do dalších dosud nepoznaných horizontů.

Pešková dále uvádí: „*Zkušeným není ten, kdo mnoho zakusil, ale ten, kdo je vždy znovu otevřen pro novou zkušenost, kdo je schopen učit se ze zkušeností.*“⁵⁸ To znamená, že máme být stále připraveni otevírat se tomu, co k nám přichází. Pokud se přestaneme takto otevírat, tak vlastně zůstáváme stát na místě, stárnout. A zde nebude hrát roli náš skutečný věk. Být otevřen pro nové, rozvíjet „své“ možnosti umožňuje naše já.

Tělesně postižení lidé jsou omezeni pouze v tom, jakým způsobem to budou moci uskutečnit. Zde hraje roli i jejich tělo. Mohou se uskutečňovat, ale musí k tomu mít jim odpovídající podmínky a prostředí. K uskutečňování tělesně postiženým lidem často napomáhá jejich asistent, který nahrazuje jejich nohy a ruce. Mají specifický druh pohybovosti. Jejich životní pohyb se uskutečňuje pomocí ostatních lidí. Neznamená to, že ten, kdo se sám nemůže moc pohybovat, musí být celý život zavřený doma a jen nečinně sedět. Jeho životní pohyb se nezastavuje. I kdyby nic jiného nemohl dělat, může jím být pasivně pohybováno.

Spíše záleží na tom, jak chceme žít svůj život, v čem se chceme realizovat, co pro nás má smysl. Patočka píše: „*Sokratés tedy objevil člověka jako bytost od všeho ostatního nejodlišnější – lidskou bytost jako původně nehotovou, ale danou do ruky sobě samé, aby pochopila svou podstatnou vůli, aby svému životu dala smysl.*“⁵⁹ Sokratés, Patočka i Pešková poukazují na to, že smysl života není člověku dán předem, že se k němu musí člověk sám dopracovat. Tento smysl patří jen nám, naší osobě. Nežijeme ze smyslu, který je platný pro někoho jiného.

---

⁵⁸ Pešková, J., Schüicková, L. *Já, člověk...* Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1991, s. 57.

⁵⁹ Patočka, J. *Věčnost a dějinnost*. Praha: Oikoyomenh 2007, s. 24.

Patočka by k tomu dodal: „*Neboť Sokratés nemá žádných dogmat, která by lidem doporučoval, a žádných pozitivních morálních nauk, jež by předkládal jako životní recepty; jeho úkolem je budít lidi k jejich vlastní bytosti, k vlastní podstatě.*“⁶⁰ Péče o duši nám napomáhá nalézt smysl života a vlastní podstatu.

---

⁶⁰ Tamtéž, s. 24.

12. Tělesně postižený člověk a společnost

Sociolog Robert F. Murphy onemocněl a stal se tělesně postiženým. Do míchy mu vrůstal nezhoubný nádor. Svě zkušenosti s tímto stavem zaznamenal. Z nich budu vycházet v další části mé práce.

Murphy se k situaci tělesně postižených vyjadřuje takto: „*Postižení pro nás není pouhou fyzickou záležitostí; je to naše ontologie, stav našeho bytí ve světě.*“⁶¹ Od toho se odvíjí řada dalších věcí. Zde se opět ukazuje, že tělo není jen Körper, Sóna a Sarx. Murphy k tomu říká: „*Proto se v důsledku tlaku rostoucího míšního nádoru, který ochromoval funkce horní poloviny těla, posunoval i můj sociální okruh, smršťovaly se horizonty, měnil se způsob života a pocit já procházel další hlubokou transformací.*“⁶²

Tělesně postižení se musí vyrovnávat nejen se zdravotními problémy, ale přeměňuje se i jejich vztahování ke světu. Získávají novou identitu. Už nikdy nebudou tím, čím bývali. Dá se ještě dodat: „*Toto psychologické přizpůsobení je tak náročné, že v některých případech omezuje celkově osobnost daleko více než tělesná vada.*“⁶³ Vyrovnávají se s odlišným tělesným schématem a mění se i jejich vztah k sobě samým. Nemusí to být úplně snadné. Člověk musí přijmout nové pomůcky, např. protézu, vozík, které se stanou součástí jeho těla. Tyto pomůcky vidí každý, kdo se na takového člověka podívá. Murphy k vztahu ke svému vozíku říká: „*Musel jsem se vyrovnat s faktem, že jsem s ním spojen natrvalo; stal se nepostradatelným prodloužením mého těla.*“⁶⁴

To není jediné úskalí, s kterým tělesně postižený zápasí. Murphy by dodal: „*Handicapovaný člověk musí nejdříve zvítězit nad nutkáním utéci zpátky do sebe, schoulit se do pláště svého postižení. Musí překonat pocit podřazenosti, prolomit izolaci a vystoupit do světa, který na něj není zvědavý.*“⁶⁵ Mění se sociální role člověka. Lidé se k němu musí sklánět, najednou je níže než ostatní. Přichází o mimiku těla, nemůžeme číst z jeho gest a pohybů. Navíc někdy jen pohled na tělo, které je deformované, způsobuje, že druzí lidé předpokládají, že takový člověk má zároveň mentální postižení. Murphy píše: „*Lidé před námi uskakují, zvláště když jde o vadu tváře nebo tělesnou deformaci.*“⁶⁶

⁶¹ Murphy, R. F. *Umlčené tělo*. Praha: Sociologické nakladatelství (Slon) 2001, s. 79.

⁶² Tamtéž, s. 157.

⁶³ Kraus, J., Šandera, O. *Tělesně postižené dítě*. Praha: SPN 1964, s. 125.

⁶⁴ Murphy, R. F. *Umlčené tělo*. Praha: Sociologické nakladatelství (Slon) 2001, s. 79.

⁶⁵ Tamtéž, s. 130.

⁶⁶ Tamtéž, s. 98.

Když jde takový člověk vyřídit své záležitosti na úřad, stává se, že úředníci mluví někdy pouze s asistentem. Děje se to i v jiných institucích. Zažila jsem, že jeden pán nabízel čtyřicetileté ženě, která byla na vozíku, jestli si nechce pohladit jeho pejška. S postiženými se za minulého režimu nepočítalo. Protože lidé dříve přicházeli do styku s postiženými jen ojediněle, nepodařilo se jim vytvořit si k nim vztah, který by nebyl zatížen předsudky.

Lidem na postižených může vadit i toto: „*Postižení jsou pro zdravé lidi neustálou viditelnou připomínkou, že společnost v níž žijí, je prostoupena nerovností a utrpením, že žijí ve falešném ráji a že i oni jsou zranitelní.*“⁶⁷ Z podobných důvodů si lidé nechtějí povšimnout, např. bezdomovců na ulici, aby se nemuseli konfrontovat s jejich bídou. Murphy o takových lidech trefně říká: „*Chodí kolem lidských trosk, odvracejí oči a drží se mýtu, že bydlí – slovy některých politiků – v „zářícím městě na kopci.*“ *K tělesně postiženým se chovají stejně.*“⁶⁸ Většina lidí si těchto problémů nevšímá. Začnou se o ně zajímat až ve chvíli, kdy se něco podobného stane i jim.

Pro tělesně postiženého člověka je mnohem náročnější se zařadit do společnosti, získat práci apod. Murphy dodává: „*Mají odlišnou historii a zvláštní životní program; zůstávají jedněmi z jiných. Jejich jinakost je však pozitivní a kreativní, neboť jejich sebeprosazení je opravdovou oslavou života.*“⁶⁹ Mohou se podílet na životě společnosti. Murphy by k tomu poznamenal: „*Lidé, kteří přišli o možnost užívat jisté části těla svého těla, se naučí rozvíjet jiné.*“⁷⁰

Tělesně postižený člověk se denně potýká se svým tělem, které se před něj staví a nemůže ho přehlédnout, musí se s ním vyrovnat. Murphy měl nemocné tělo. Postupně u něj došlo k postižení končetin a celkové paralýze. Se změnou těla se vyrovnával takto: „*Mým řešením tohoto dilematu je radikální rozchod s tělem, jakási eterizace identity. Jedním z důvodů, proč jsem v této adaptaci úspěšný, je možná to, že jsem na své tělo nikdy nebyl moc pyšný.*“⁷¹

Tělesně postižení lidé, kteří v dospělosti nechtějí žít v původní rodině nebo v ústavu se mohou pokusit osamostatnit. Pokud takto chtějí žít, stojí je to mnoho úsilí. Osobní asistence jim to umožňuje. Naprosto postačující činností, která by jim zabrala mnoho času, by bylo shánění osobních asistentů. I když se tělesně postižený rozhodne zůstat v původní rodině, která se o něj bude starat, mohou občas osobní asistenti pomoci rodinným

---

⁶⁷ Tamtéž, s. 98.

⁶⁸ Tamtéž, s. 98.

⁶⁹ Tamtéž, s. 132.

⁷⁰ Tamtéž, s. 87.

⁷¹ Tamtéž, s. 87.

příslušníkům s některými činnostmi - např. v domácnosti. Rodina by byla příliš přetížena, kdyby měla vše, co tito lidé potřebují, obstarávat.

Hrdá podotýká: „*Vzhledem k tomu, že každému, kdo má postižení, toho hodně chybí, musí mít opravdu nesmírně mnoho síly a musí toho spoustu umět, aby to dokázal.*“⁷² Myslí se tím žít samostatně, založit rodinu atd. V tomto případě záleží také na sebepojetí tělesně postiženého. To, jak se pojmá, má vliv na jeho samostatnost a průbojnost. Musí se potýkat s předsudky a nepochopením společnosti. Deformované tělo dnes není tím, čím by se člověk měl chlubit. Murphy dává návod, jak se lze vypořádat s předsudky: „*Nejlepším způsobem, jak bojovat s předsudky, je neustále stavět problém lidem přímo před oči, vnutit se do jejich perspektivy a vnímání, dovést opovrhované a ignorované do nevyhnutelné blízkosti a spojení ze světem.*“⁷³ To vyžaduje, aby se tělesně postižení lidé necítili být méněcennými lidmi a nevytvářeli svá ghetta, ale byli ve společnosti více vidět a slyšet.

Přestože musí tělesně postižení na cestě k samostatnosti překonat mnoho překážek, nevzdávají se. Důvodem je toto: „*Bez druhé osoby jsme naprosto neschopní života. Potřebujeme pomoc někoho, abychom vůbec přežili. A přesto nikdo z nás netouží být v ústavu a za živa hynout. Proto bojujeme.*“⁷⁴ Tělesně postižení budou vždy závislí na lidech, ale mohou žít „sami“ v bytě a organizovat si život podle svých představ. Hrdá píše o tělesně postižených, kteří se rozhodli využívat služeb osobní asistence a vést nezávislý život toto: „*Ale hlavní naše zkušenost je ta, že ten boj musíme vést MY SAMI, začínat znova a vytrvat!! Neexistuje žádná instituce, jež by to udělala za nás!*“⁷⁵ Tělesně postižení bojují např. za odstranění architektonických bariér, zlepšení sociálních služeb v jejich okolí, ale ne všichni tělesně postižení se dokážou ozvat. V tom se skrývá něco pozitivního i pro nás ostatní. Můžeme změnit věci, které se nám nelíbí, nemusíme čekat, až to někdo udělá za nás. To vyžaduje být zodpovědným člověkem. Nejsou náhodou tyto postoje základem občanské společnosti?

Jazyk, kterým komunikujeme a kterým označujeme tělesně postižené osoby, může také ovlivňovat jejich sebepojetí. Jazykem uchopujeme svět kolem sebe, vyjadřujeme jím své postoje. Irena Hájková říká: „*Jazyk užívaný pro zdravotní postižení má také svůj vlastní znevažující a stigmatizující efekt. Výraz "postižení" je většinou užíván jako synonymum "vady" a navozuje tak dojem, že osoby zdravotně postižené jsou "vadné, neschopné". Jsou tak zcela*

---

⁷² Hrdá, J. *Osobní asistence: příručka postupů a rad pro klienty*. Praha: Pražská organizace vozičkářů 1997, s. 4.

⁷³ Murphy, R. F. *Umlčené tělo*. Praha: Sociologické nakladatelství (Slon) 2001, s. 130.

⁷⁴ Hrdá, J. *Osobní asistence: příručka postupů a rad pro klienty*. Praha: Pražská organizace vozičkářů 1997, s. 53.

⁷⁵ Tamtéž, s. 4.

opomíjeny postoje a bariéry v rámci společnosti, které ve skutečnosti tyto osoby "invalidizují". Stejně jako v případě žen a etnických menšin i zde existuje řada slov a běžných úsloví, která slyšíte na hřišti, na ulicích i doma po celém světě a která zostuzují zdravotně postižené osoby a posilují negativní. " představy o nich. V mnoha jazycích je výraz užíván pro zdravotně postižené osoby stejný jako onen původní - "invalida" - neboli osoba, která není ničím prospěšná."⁷⁶ Kdo je invalida? In v některých jazycích znamená ne. Validity je platnost. Označení „invalida“ vlastně o takovém jedinci říká, že je neplatný člen společnosti.

Dnešní doba je dobou masmédií. Mají na člověka větší vliv než běžný mezilidský dialog. Mohou manipulovat s realitou a myšlením lidí. Hájková v této souvislosti o píše o lidech toto: „*Jsou ovlivnitelní sdělovacími prostředky, které vidí zdravotně postižené osoby buď jako tragické, ale přesto statečné hrdiny a šampióny, kteří překonávají nepřízeň osudu a nebo jako soucit vzbuzující a bezmocné objekty charity.*“⁷⁷

Vztah k postiženým se projevuje nejen skrz jazyk, ale stejný pohled se objevuje i v pohádkách, lidové tradici a ve filmech. Hájková podotýká: „*Je přece mnohem působivější, pokud má čarodějnice nebo bandita znetvořenou páteř nebo alespoň přišel o nohu. Ve všech filmech s Jamesem Bondem vystupují zdravotně postižené osoby jako potenciální zhouba světa. Richard III., Quasimodo a Fantóm opery jsou jenom několika příklady z dlouhé řady šablon, kterými se řídí popis "zahořklé a pokřivené" duše zdravotně postižených lidí.*“⁷⁸ Stereotypy jsou zakořeněné v lidském myšlení i v tradici. Pokud chceme změnit své postoje k tělesně postiženým lidem, mělo by se to projevit i v našem jazyce.

---

⁷⁶ Hájková, I. **Zapomeňte na soucit a charitu: postižení je otázkou lidských práv** [online]. Datum publikování neuvedeno. [cit. 2009-7-7] Dostupné na WWW: <<http://www.dobromysl.cz/scripts/detail.php?id=643>>. ISSN 1214-2107.

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ Tamtéž.

13. Vztah klienta a asistenta

Osobní asistence se v České republice pozvolna integruje do systému sociálních služeb. Na začátku byli asistenty přátelé, známí a dobrovolníci, které znal postižený ze svého okolí. Tělesně postižení by měli mít možnost účastnit se života na stejné úrovni jako ostatní a plně se začlenit do společnosti.

Klient by měl mít pocit, že člověk, který mu asistuje, je tam opravdu pro něho. To je spíše ideální představa než realita. Klient pouští asistenta ke svému tělu, protože nemůže jisté úkony provést sám. Hranice intimity jsou zde posunuté. Vztah klienta a asistenta je velmi blízký. Je třeba, aby asistent ke klientovi přistupoval bez lítosti.

V tomto vztahu hraje důležitou roli i otázka hranic. Mezi klientem a asistentem dochází ke vzájemnému „svádění“. Ukazují se slabé stránky obou. Zde se můžeme o sobě mnohé dovědět. Záleží i na sebepojetí obou a vzájemné komunikaci. Murphy říká o činnosti, kdy druhý člověk s postiženým pohybuje toto: „*To není lehké, protože moje tělo je absolutně mrtvá váha, úplně netečné.*“⁷⁹ Zdravý člověk se lépe vžije do situace tělesně postiženého, pokud si sám vyzkouší jízdu na vozíku.

Každý někdy řešil problém, proto tito lidé mohou být pozitivním příkladem a nadějí pro ostatní, pokud se ze svojí situací dobře vyrovnají. Znam lidí, kterým to, že dělali osobní asistenty, pomohlo. Člověk se při ní naučí to, co nevyčte v sebelepší učebnici. Je to škola života.

Klient si na své stálé asistenty zvykne. Znají se tak dobře, že klient už nemusí asistentovi vše říkat, protože asistent už ví, co má dělat a co klient potřebuje. S dobrými asistenty se klient nerad loučí, což je pochopitelné, neboť nějakou dobu trvá, než se mezi klientem a asistentem vybuduje vzájemná důvěra.

Klient se dokonce může pokoušet asistenta k sobě připoutat. Dochází i k situacím, kdy asistent využije klienta. Někteří klienti jsou ve svém bytě okradeni. Někteří asistenti se pokouší přizpůsobit činnosti tak, aby vyhovovali hlavně jim a ne klientovi. Problémům se dá předejít, když si klient s asistentem na začátku vymezí jasná pravidla a i nadále spolu otevřeně komunikují o všem, co jim v jejich vzájemném vztahu nevyhovuje. Pokud vztah asistenta a klienta není založen na vzájemné úctě a respektu, stává se z asistenta sluha nebo otrok. Osobní asistence není pečovatelsví.

---

⁷⁹ Murphy, R. F. *Umlčené tělo*. Praha: Sociologické nakladatelství (Slon) 2001, s. 158.

14. Fenomenologie bolesti

Předpokládám, že bolest se v životě postižených vyskytuje, proto jsem se rozhodla zařadit do mé práce i filozofický pohled na bolest. Heidegger chápe bolest jinak, než je běžné. Heidegger tvrdí: „*Bolest změnila práh v kámen.*“⁸⁰ K vysvětlení bolesti užívá básnickou metaforu. Na jiném místě píše: „*Bolest je rozdíl sám.*“⁸¹ Bolest nejen rozděluje, ale i usebírá. Například svět se usebírá do jednoty. Heidegger poznamenává: „*Země a nebe, božští a smrtelní, sami a od sebe zajedno, patří k sobě z jednoduché semknutosti jednotného součtveří.*“⁸² Svět je hrou čtveřiny.

Bolest odkazuje k něčemu, co je pevné, co drží. U Heideggera to jsou kameny. Heidegger také říká: „*Nikdo nemůže druhému odejmout jeho umírání.*“⁸³ Smrt je moje, nikomu jinému nepatří. I bolest je jen moje, nikdo jiný ji nepocítuje, ani ji nemůže pocítovat za mě. Smrt poukazuje k nic, ke ztrátě horizontů v kterých jsme žili. Přeneseně můžeme říct, že v nás něco umírá pokaždé, když se s něčím loučíme. Když děláme změnu a vstupujeme na novou půdu, nevíme, co nás potká. Dokud nezažijeme umírání, také nevíme, jaké asi bude. Nové začátky mají v sobě něco apeironského, cizího.

O cizotě, cizině (Unheimlichkeit) mluví Heidegger v souvislosti s domovem. (Das Heim) znamená domov, vlast. Dá se mluvit o důvěrné obeznámenosti a hrozivé nehostinnosti, které je pobyt vydán. Něco takového je přítomno i ve smrti, ať už umíráme my nebo něco v nás, co uvolňuje cestu pro nové. Bolest člověka prohlubuje, otevírá ho k tomu, čeho si dříve nevíšal. Bolest nelze nevnímat. Ukotvuje nás do přítomného okamžiku. To, co bolí v mém těle se chystá narušit tělesnou jednotu. Bolest mi tuto skutečnost ohlašuje.

Zmínila bych ještě jednu poznámku o fantomových bolestech, protože fantomové končetiny jsou také součástí této práce. Čálek píše: „*(Např. i v tzv. fantomových bolestech, které jsou vnímány jakoby z amputovaného orgánu, promlouvá utrpení ze ztráty určitých s ním spojených možností chování.)*“⁸⁴

---

⁸⁰ Heidegger, M. *Básnický bydlí člověk*. Praha: Oikoymenth 2006, s. 69.

⁸¹ Tamtéž, s. 69.

⁸² Tamtéž, s. 31.

⁸³ Heidegger, M. *Bytí a čas*. Praha: Oikoymenth 2008, s. 276.

⁸⁴ Čálek, O. *Skupinová daseinsanalýza*. Praha: Triton 2005, s. 502.

PRAKTICKÁ ČÁST

Úvod k praktické části

V praktické části mé bakalářské práce jsem se rozhodla udělat rozhovor s tělesně postiženou paní, kterou dále budu nazývat K. S K. se znám už několik let. Za dobu, kdy jsem jí dělala osobní asistentku mezi námi vznikl přátelský vztah, proto jsem se mohla ptát např. na otázky, které se týkají těla. Vzájemná důvěra to umožnila. Rozhovor jsem nahrála na diktafon a snažila jsem se v něm zaměřit na témata, o kterých jsem v této práci pojednala – vnímání sebe sama, tělo, život s osobní asistencí, reakce společnosti na tělesně postižené jedince. K. je tělesně postižená od malička, což ji odlišuje od ostatních, zde zmíněných tělesně postižených lidí. Rozhovorem chci obohatit svojí práci o pohled tělesně postiženého člověka na výše zmíněná témata.

Na začátek bych ráda krátce charakterizovala K. K. je 46 let a má spastickou formu DMO, je na vozíku. K. od dětství žila v Mníšku pod Brdy. Tam absolvovala 1. stupeň základní školy. Základní školu dokončila v Jedličkově ústavu v Praze. Po úspěšném ukončení začala navštěvovat gymnázium v Bratislavě. Po maturitě se vrátila do Mníšku pod Brdy a dálkově studovala Právnickou fakultu UK. Potom se rozhodla, že se osamostatní a odešla do Prahy. Pracovala v několika neziskových organizacích jako poradkyně. Žije v bezbariérovém bytě a má přítele. Mezi její záliby patří výlety do přírody, za kulturou, setkávání s přáteli a četba.

15. Interview

Je podle tebe osobní asistence vhodná pro každého tělesně postiženého člověka?

Myslím, že odpověď na tuto otázku není právě jednoduchá, protože je otázkou, co si lidé pod pojmem asistence představí. Asistence jako taková je kompenzace nebo zmírnění následků zdravotního postižení, v tomto smyslu by pro každého byla. Jsou dva druhy osobní asistence – řízená a sebeurčující. Sebeurčující asistence nemusí vyhovovat každému. Sebeurčující asistence, ve které se já vyznám nejvíce, je vhodná pro člověka, který má jasnou představu, co potřebuje, umí si řídit svůj život a formulovat požadavky. Zahrnuje všechny úkony a činnosti života, které člověka naplňují a činí jeho život smysluplným. Probíhá po celý den od rána do večera nebo i přes noc. Záleží na tom, co postižený člověk potřebuje. Já už bych nic jiného nechtěla, než žít s osobní asistencí, protože takový život mě naplňuje. Podle mého názoru je osobní asistence jediná šance, jak dát člověku s těžkým postižením dospělost a zralost.

Žít mimo ústav s osobní asistencí je těžší, proto chápu některé dospělé postižené lidi, kteří raději zůstanou v ústavních zařízeních nebo ve své původní rodině.

To je jejich právo volby. V ústavu člověk ztrácí individualitu, integritu a svobodu. Lidem se tam připravuje program a oni se mu přizpůsobují. Tento způsob života pro mě není, protože potřebuji svobodu stejně jako vzduch.

Na co musí být připraven tělesně postižený člověk, který zvolí způsob života se sebeurčující osobní asistencí?

Je to těžší a člověk musí počítat i s tím, že se dozví něco o svých hranicích a o svých skutečných schopnostech nezávislých na postižení. Často se stává, že postižení může být pro člověka i docela pohodlné, protože za něj schová i to, co neumí nebo nechce dělat. Osobní asistence určitě odhalí skutečné neschopnosti, osobní nezralost, třeba i problémy s komunikací a s udržením si druhého člověka nezávisle na sobě. Když má člověk velký handicap, je hodně těžké vyvarovat se manipulace a ovlivňování druhých lidí. Je to ale nezbytně nutné, protože asistence vyžaduje svobodu obou lidí a rovnost jejich postavení. Člověk, který asistenci potřebuje, by neměl zapomínat na to, že ten druhý také potřebuje mít svobodu a cítit se dobře.

Není pro člověka, který vyrůstal převážně mezi podobně postiženými lidmi, těžké žít samostatně mezi zdravými lidmi?

Je to hrozná pecka. Pamatuji se, že jsem na začátku přišla domů a zjistila jsem, že mi chybí chléb, že nemám toaletní papír, protože ho nikdo nekoupil. Měla jsem ho koupit já, což je logické. Pro zdravé lidi jsou např. opravy bytu běžné, ale pro tělesně postižené lidi to nemusí být úplně snadné, když si takové činnosti musí sami řídit. Musím říct, že jsem počítala s tím, že když moje osamostatnění nevyjde, budu začínat na několikrát, ale strašně jsem chtěla, abych se napoprvé dostala tak daleko, abych se už nemusela vracet. Rodiče měli z mého osamostatnění určitě strašný strach a já si až dnes uvědomuji, jak hrozně se toho museli bát, přesto jsem se na ně obrátila. Udělali pro mě jednu z věcí, kterou jim nikdy nezapomenu. Daly mi obrovský dar. Umožnili mi, abych byla sama sebou a nechali mě jít si vlastní cestou. To je pro mě to nejdůležitější, protože jinak bych byla protivný a nudný člověk. Člověk musí začít dost brzy, aby neztratil odvahu - tzv. šlápnout do prázdna. Začít s osobní asistencí je možné i později, ale ne v takovém rozsahu. Myslím si, že je výborné, když se na základních školách začíná s tím, že asistenti nebo dobrovolníci přicházejí za dětmi co nejdříve, aby s nimi trávili volný čas a učí je, aby si uvědomovali svou osobnost. Pracovala jsem pro zdravotně postižené lidi jako právnická. Pamatuji se, jak mě šokovalo, když přišli rodiče, kterým bylo okolo 70 let se svými 50-letými dětmi. „Děti“ nebyly zvyklé odpovídat na otázky, mít vlastní představy, samostatně se vnímat. Rodiče svým dětem prokázali medvědí službu. Tyto lidé se nenaučili vnímat své potřeby, nevědí, co chtějí a co můžou chtít. Poškozují sami sebe, svůj život a lidi kolem. „Nezávislost a samostatnost“ je možná i při těžkém tělesném postižení.

Omezuje tělesně postižené lidi i něco jiného než tělo?

Omezení není v pohybu, ale v myšlení. Člověk si má uvědomit, že má právo a může chtít dělat něco po svém, že to není zločin, vydírání nebo nevděčnost rodině, ale běžná životní potřeba. Je to něco nádherného zkusit to po svém, třeba zkazit první oběd. Sama si mohu zvolit, co si uvařím, nejdu a nevezmu si něco, co mi někdo uvařil. U lidí s tělesným postižením to není běžné. Mohou být omezeni i sami sebou. Pokud je člověk hodně postižený, může být omezen i duchem, ale omezení je relativní. Kulhající člověk někdy trpí více než ten, kdo je na vozíku.

Nezdá se ti, že integrace do společnosti probíhá jen „na oko“? Tělesně postižený je ostatními strpěn, ale není brán jako rovnocenný partner.

To je strašně zajímavá otázka. Za tu ti děkuji. Já jsem to řešila v souvislosti s jednou slečnou, které je dnes 21 let. Má podobné postižení jako já. Její rodiče se na mě obrátili, když jí bylo 6 let a ptali se mě, jestli souhlasím s integrací a jaký na ni mám názor. Šlo jim o to, jestli mají svou dceru dát do Jedličkova ústavu nebo do normální školy. Řekla jsem jim, že nezáleží na tom, kde bude, ale jaká bude atmosféra ve třídě. Dítě, které bude sedět na židli stejně jako ostatní děti v normální škole, ale bude vyděšené někde v koutě, se nestane součástí kolektivu a nebude se moci rozvíjet, přestože bude integrované. I dítě, které bude chodit do Jedličkova ústavu, nemusí být o integraci ochuzené. Záleží na podmínkách, které se pro dítě vytvoří i na rodičích. Míra integrace je různá a rodiče by se měli dostat dál než k sebelítosti, strachu a litování svého dítěte. Učitel to musí umět zařídit tak, aby dítě objevilo samo sebe a aby jeho spolužáci viděli, že má např. stejné koníčky, umí psát povídky atd. Učitel musí věřit, že dítě má schopnosti. Integrace a přijetí jinakosti se podaří, když učitel asistenci chápe jako běžnou součást života, ale je to běh na dlouhou trať.

Lidé často jinakost druhých neumí přijmout. V lepším případě k nim zaujmají ochranné postoje. V horším případě se jim posmívají. Zažila jsi něco podobného i ty?

Já jsem si tím prošla v pubertě. Bylo to opravdu velmi těžké období. Často jsem byla jedinou osobou na vozíku, která se vyskytovala na ulicích. V době hluboké totality byla většina tělesně postižených lidí v ústavech. Sebeobviňovala jsem se, že já jsem divná a ostatní lidé za svoje názory nemohou. Když jsem byla starší vyrovnávala jsem se s tím pomocí humoru nebo sebeironie. Musela jsem si najít kamarády, kteří se dokázali přenést přes to, co je na mně jiné. Pokud chce tělesně postižený člověk žít mezi lidmi, nezbyvá mu nic jiného, než počítat s tím, že se na něj někteří lidé budou dívat divně.

Každý jsme jiný, ale na postižených je to více vidět.

Přesně. To je ten správný pohled. Každý jsme jiný, ale ta naše jinakost je na první pohled poznatelná.

Myslíš si, že když bude utlačován tělesně postižený člověk může být utlačován i kdokoliv z ostatních lidí?

To je něco, co by si měli lidé uvědomit. Kdyby došli k tomu, že problém menšiny je problém kohokoliv, tak by proti takovému problému bojovali nebo by se snažili, aby vůbec nevznikl. Jde o to, aby lidé, kteří jsou postižení nebo mají jinou barvu pleti nevyrůstali odděleně, aby se navzájem poznali. Bojíme se toho, co neznáme.

Tělesně postižení lidé by se měli snažit zapojit do společnosti. Měla by jim i společnost vyjít naproti?

Myslím si, že aktivita by měla přijít hlavně od nás. Nemůžeme čekat, až nás někdo objeví a podá nám ruku a řekne, tak pojd'te, my vás vtáhneme do společnosti. Musíme ostatním dávat stále najevo, že chceme ven, i když tam prší a je zima nebo se na nás někdo hloupě dívá. I my jsme schopní a chceme něco dát ostatním. Člověk si své schopnosti uvědomuje pomocí zpětné vazby, že ho uzná někdo jiný, aby k tomu mohlo dojít, člověk musí žít ve společnosti. Nesmí ztratit odvalu vyžádat si odezvu druhých, i když je ze začátku krutá. Ještě teď se stává, že zejména lidé starší generace nás radši obejdou nebo litují.

Má podle tebe společností uznávaná „image těla“ vliv na tělesně postižené lidi?

Hranice mezi zdravým a postiženým člověkem je velice tenká. Stačí chvíle a vše je jinak. Dnes je za schopného považován ten, kdo dobře vypadá a vytváří dynamický dojem. Přichází to k nám z Ameriky. Člověk je individualita, která má hodnotu sama o sobě. Tento názor se ze společnosti pomalu vytrácí. Znam příklad dívky, které po rozštěpu rtu zůstala malá jizva pod nosem. Nebyla přijata do firmy, přestože byla v konkurzu velmi úspěšná a jizva jí v ničem nevadila. Její vzhled nebyl v souladu s image firmy. Image těla hodně souvisí se sebepojetím. Když se člověk společensky uznávané image nepodřídí, může různé věci ztratit. Tělesně postižený často se svým vzhledem mnoho udělat nemůže. Reklama úplně vytlačila stáří. Pestrost člověka už není vnímaná jako obohacení.

Lidé, kteří se po úraze ocitli na vozíku se musí s touto situací a se svým tělem, které vypadá jinak, vyrovnat. Mění se jejich tělo a sebepojetí. Jak je to u člověka, který je tělesně postižený od dětství?

Je to jiné. Člověk, který něco neměl, to jen nezískal, ale nedošlo u něj k žádné ztrátě. Já jsem se nemohla rozvinout tak, jak bych si představovala. Chtěla jsem dávat tvar keramické hlíně.

Nezdá se mi, že by tělesně postižený člověk byl výrazně omezený a nemohl dělat nic, co by ho bavilo. Není odkázán na to, aby pouze existoval, přijímal potravu, spal atd. Může studovat, cestovat, dokonce i tančit a provozovat další činnosti, pokud mu někdo pomůže.

Omezení je ve způsobu. Může tančit a vytvořit různé kreace, ale jiným způsobem než zdravý člověk.

Vyrovнала jsi se nakonec se svým tělem?

S tím, jak vypadám, jsem se smířila. Pomohla mi s tím jedna moje kamarádka – rehabilitační lékařka. Nesnášela jsem se za to, jak vypadám. Vyprávěla jsem jí, jak jsem byla na své tělo naštvaná, protože jsem si myslela, že kulhá za mojí hlavou a myšlením, že mě omezuje, že o mně vytváří jiný dojem, než bych si přála a že mě lidé kvůli tomu vnímají hůře. Ona mě upozornila, že mé tělo je i moje hlava a že moje hlava se chová přesně v souladu s tím, co si přeji a pomáhá mému tělu. Připomněla mi, že jsou věci, které zvládnu, že za to musím být vděčná, tak já se to učím. Musím se s tím smířit. Když jsem zestárla, vytvořila jsem si svůj styl oblékání, tak už mám pocit, že vypadám docela přijatelně. Podobně bych se oblékala asi i jako zdravá. V tomhle smyslu mi tělo už nevadí. Jiný problém mám se sociálními službami. Jsem naštvaná na to, že mé tělo musí pětkrát denně vykonat jisté potřeby. S tím nic neudělám, ale sociální služby by se změnit mohly.

Děkuji za rozhovor. Zdá se, že jsme se v mnohém shodly.

ZÁVĚR

Cílem mé práce bylo uchopit tělo pomocí filozofie a věnovat se problematice tělesně postižených osob. V prvních kapitolách - v teoretické části své práce jsem pojednala o těle ve smyslu Sóma, Sarx a Péxis a naznačila jsem rozdíl mezi pobytovým tělem Leib a tělem ve smyslu Körper.

V dalších kapitolách jsem se věnovala úrovni tělesné kultury, tělesnění, životnímu pohybu, tělesnému schématu, jinakosti, sebepojetí, postavením tělesně postiženého člověka ve společnosti, vztahem klienta a asistenta a bolestí. Za teoretickou část jsem zařadila praktickou část. Praktická část obsahuje rozhovor s tělesně postiženou paní.

V celé práci jsem se snažila klást důraz na jednotu. Považuji ji za velmi důležitý aspekt pro pochopení těla a člověka. Ve své práci jsem se pokoušela poukázat i na jedinečnost každého jednotlivce, protože různost lidí se úzce pojí s tělem ve smyslu Leib a Péxis. Z toho vyplývá, co bude nutné provést: *„Budeme nuceni, ať chceme či ne, změnit náš postoj k fenoménu „tělo.“ To, co si dnes představíme pod „tělem“, to nebude pouze biologično a behaviorální psychično, ale bude zde také rozměr duchovní, tj. tělo bude obohaceno o Jáství ve smyslu jeho subjektivní bohatosti, zvláštnosti, jeho personální teologie, hodnotové typiky, personální jedinečnosti.“*⁸⁵

Dále se ukázalo, že to, co dnes považujeme za celky, nejsou skutečné celky, protože si je představujeme. To se projevuje např. v případě kalokagathie. Kalokagathickou vyrovnanost popisuje řada sportovců. Jde spíše o prožitek, který netrvá dlouho. Jeden anglický běžec k tomu říká: *„Zdálo se mi, že běžím pomalu. Byl jsem tak uvolněný. Skoro se zdálo, že se má mysl odpoutala od těla. Necítil jsem vypětí ani bolest. Jen velikou jednotu pohybu a cíle.“*⁸⁶

Sportovec se pociťuje jako jednotný celek, mizí únava. Vše, co dělá jde samo od sebe, čas se zastavuje. Tento prožitek se nedá vyrobit. O sportovcích, kteří něco takového zažili, můžeme říci: *„Když si totiž chtějí daný stav navodit cíleně, většinou se jim to nedaří.“*⁸⁷

Došla jsem k následujícím závěrům. Pokud příliš usilujeme o kalokagathii, pravděpodobně ji spíše nedosáhneme. Zaměřenost na cíl není v tomto případě úplně to pravé. Lidské tělo se podobá hudebnímu nástroji. Léčení můžeme chápat jako ladění takového nástroje, což je složitější než přesné měření tělesných funkcí.

---

⁸⁵ Hogenová, A. *Etika a sport*. Praha: Karolinum 1997, s. 10.

⁸⁶ Kabošová, S. M., Jelínek, M. *Skrytá cesta k vítězství*. Praha: Gutenberg 2003, s. 259.

⁸⁷ Tamtéž, s. 258.

Ukázalo se, že lékaři chápou tělo hlavně jako Körper. Lékař nemocnému odstraňuje končetiny, ale pacientovy stavy a prožitky už ho tolik nezajímají. Dále se ukázalo, že jinakost se netýká pouze lidí s tělesným postižením, ale nás všech. Souvisí s naším Selbst a jástvím. Jinakost je obohacující. Příkladem může být Henry Smalls. Henry nemá nohy a provozuje bojový sport – kendó. Boj s ním je zajímavou zkušeností pro ostatní bojovníky. Ukazuje jim jiné aspekty tohoto sportu. Tělesné postižení není jedinou vlastností, kterou takový člověk má.

Tělesné schéma a sebepojetí tělesně postižených lidí je především spojeno s otázkou pojetí lidí jako jinakých celků. Svou roli zde hraje i tělesný ideál uznávaný společností, který tyto lidi staví do horší společenské pozice. Společnost a tělesně postižení lidé na sebe vzájemně působí. Společnost má vliv na jejich sebepojetí. Často nemohou se svým tělem nic udělat, přeměňovat ho do předepsaného tvaru. Svým tělesněním ostatním ukazují další možnou variantu existence. Vše se změnit nedá. I tělo, které neodpovídá předepsaným ideálům můžeme mít rádi.

Domnívám se, že většinová společnost by měla mít větší pochopení pro tělesně postižené osoby a usnadňovat jim začleňování, více s nimi počítat a nepovažovat je výhradně za zvláštní typ lidí, kteří by neměli opustit zdi ústavu. Tělesně postižení by se měli aktivně snažit zapojit do společnosti a upozorňovat na to, čeho si zdraví lidé mnohdy nevšimnou, což může být způsobeno i tím, že se během svého života s nikým takovým nesečkali. Pro zdravé lidi nepředstavují běžnou zkušenost.

Pokud se tělesné schéma naruší, dochází ke změně nás samých a našeho vztahování ke světu. Způsoby, jak se s tím vyrovnat jsou různé. Např. Murphy ke svému tělu nikdy neměl dobrý vztah, proto se se změnou svého těla vyrovnával snadněji. Dá se předpokládat, že pro sportovce to bude daleko těžší, neboť své tělo používá zároveň jako pracovní nástroj. Sport, kterému se věnuje je pro něj často také smyslem života. Spolu se ztrátou normálního fungování svého těla přichází i o další důležité životní hodnoty. Člověk, který je postižený od dětství se také musí vyrovnávat se svým tělem, ale nikdy se nepohyboval, proto o tuto schopnost nepřišel. I když je člověk nemocný nebo postižený, zůstává u něj fenomén „jsem tělo“ zachován, přestože své tělo vnímá více jako předmět.

Má práce se mi nepsala úplně snadno, protože všechno slovy vyjádřit nelze a pramenů je málo. I když se dnes mluví o jednotě, možná nejde o skutečnou jednotu. Kdyby taková jednota byla v myšlení lékařů a cvičitelů přítomná, více by se to projevovalo v praxi. Tělo si zaslouží naši větší péči. Pečujeme-li o tělo, pečujeme přece o celou svou osobnost.

Souhlasím s Murphym, že nám tělesně postižení lidé ukazují, že i my jsme zranitelní, což si někdy nechceme uvědomit. Takový člověk nemůže za to, že nám vadí. Myslím si, že když postižení lidé vadí druhým lidem, měli by pracovat sami na sobě, aby odstranili své obavy ze setkání s nimi.

Summary

Tělesné schéma a sebepojetí tělesně postiženého člověka

Corporeal schema and self-conception of the physically handicapped person

Marie Ševčíková

My thesis is dedicated to a philosophy of the body. I also tried to point out the topic of physically handicapped people. I based my thesis on a uniform understanding of the body. My thesis consists of two parts. In the theoretical part, I write about the body, motion, self-conception, physically handicapped people and their relationship to society and about pain. This part of my thesis mostly draws on the philosophy of M. Heidegger, Jan Patočka and Merleau - Ponty. The practical part contains an interview. It shows that correct understanding of a unity and a whole is a considerable problem today.

Furthermore, it shows that if the body scheme is disturbed, our attitude to ourselves changes too. All people have to cope with their body. I would say that it is somewhat harder for the physically handicapped. People who have a physical disability from their childhood do not lose anything, because they have no experience with walking, for example.

They often have to deal with other people's prejudice. Their differentness is not accepted. Differentness does not concern only the physically handicapped, foreigners coming to live here, etc., but all of us. In the physically handicapped, the differentness is more visible. Problems of minorities affect all people. Physically handicapped and healthy people form the entirety.

I also dealt with the relationship between the client and assistant. In my thesis, I also pointed out the importance of self-defining personal assistance for the life of physically handicapped people. This social service enables physically handicapped people to live with help of others outside of institutions, independently.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

PRAMENY

ARISTOTELÉS. *Fyzika*. Přel. A. Kříž. 1. vyd. Praha: Petr Rezek, 1996. 503 s. ISBN 80-86027-03-1.

BERTHERATOVÁ, T. *Tělo – dům mého života*. 1.vyd. Bratislava: Eugenika, 2000. 141 s. ISBN 80-88913-41-1.

BOSS, M. *Nárys medicíny a psychologie: (vybrané kapitoly)*. Sv. I. Přel. O. Čálek. Praha: J&J, 1992. 86 s. ISBN není uvedeno.

GALLAGHER, S. *How the body shapes the mind*. 1st. pub. Oxford: Clarendon Press, 2005. 284 s. ISBN 0-19-920416-0.

HEIDEGGER, M. *Básnický bydlí člověk*. Přel. I. Chvatík 2. opravené vyd. Praha: OIKOYMENH, 2006. 203 s. ISBN 80-7298-165-X.

HEIDEGGER, M. *Besinnung*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1997. 437 s. ISBN 3-465-02955-0.

HEIDEGGER, M. *Bytí a čas*. 2. opravené vyd. Přel. I.Chvatík et al. Praha: OIKOYMENH, 2002. 487 s. ISBN 978-80-7298-048-3.

HEIDEGGER, M. *Parmenides*. herausgegeben von Manfred S. Frings. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1982. 252 s. ISBN není uvedeno.

HEIDEGGER, M. *Zollikoner Seminare*. herausgegeben von Medard Boss. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1987. 369 s. ISBN 3-465-01763-3.

HOGENOVÁ, A. *Etika a sport*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1997. 119 s. ISBN 80-7184-499-3.

HOGENOVÁ, A. *K fenoménu pohybu a myšlení*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2006. 340 s. ISBN 80-86861-72-4.

HOGENOVÁ, A. *K problematice poznání*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova – Pedagogická fakulta, 2005. 257 s. ISBN 80-7290-222-9.

HUSSERL, E. *Přednášky k fenomenologii vnitřního časového vědomí*. Přel. V. Špalek, W. Hansel. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970. 77 s.

KABOŠOVÁ, S. M., JELÍNEK, M. *Skrytá cesta k vítězství*. 1. vyd. Praha: Gutenberg, 2003. 269 s. ISBN 80-86349-10-1.

KRATOCHVÍL, Z. *Prolínání světů*. 1. vyd. Praha: Hermann a synové, 1991. 125 s. ISBN není uvedeno.

KRAUS, B., ŠANDERA, O. *Tělesně postižené dítě*. 2. přepracované vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1964. 206 s.

LÉVINAS, E. *Totalita a nekonečno*. Přel. M. Petříček jr. a J. Sokol. 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 1997. 274 s. ISBN 80-86005-20-8.

MERLEAU-PONTY, M. *Phenomenology of perception*. 1st. pub. Translated by Colin Smith. London: Routledge classics, 2002. 544 s. ISBN 0-415-27840-6.

MERLEAU-PONTY, M. *Svět vnímání*. Přel. K. Gajdošová. 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2008. 79 s. ISBN 978-60-7298-287-5.

MERLEAU-PONTY, M. *Viditelné a neviditelné*. Přel. M. Petříček. 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 1998. 268 s. ISBN 80-86005-04-1.

MURPHY, R. F. *Umlčené tělo*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2001. 188 s. ISBN 80-85850-98-2.

PATOČKA, J. *Kacířské eseje o filozofii dějin*. 1. vyd. Praha: Academia, 1990. 162 s. ISBN 80-200-0263-4.

PATOČKA, J. *Péče o duši II*. 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 1999. 398 s. ISBN 80-86005-91-7.

PATOČKA, J. *Tělo, společenství, jazyk, svět*. 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 1995. 203 s. ISBN 80-85241-90-0.

PATOČKA, J. *Úvod do Husserlovy fenomenologie*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1969. 101 s.

PATOČKA, J. *Věčnost a dějinnost*. 3. rozšířené vyd. Praha: OIKOYMENH, 2007. 135 s. ISBN 978-80-7298-256-1.

PEŠKOVÁ, J., SCHÜCKOVÁ, L. *Já člověk...* 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. 270 s. ISBN 80-04-21766-4.

PEŠKOVÁ, J. *Role vědomí v dějinách a jiné eseje*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 1998. 140 s. ISBN 80-7106-217-0.

PLATÓN. *Timaios. Kritias*. Přel. F. Novotný. 2. vyd. Praha: OIKOYMENH, 1996. 137 s. ISBN 80-86005-07-0.

SACKS, O. *Muž, který si pletl manželku s kloboukem a jiné klinické povídky*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1993. 251 s. ISBN 80-204-0366-3.

SACKS, O. *Na čem si stojím...* 1. vyd. Praha: Makropulos, 1997. 228 s. ISBN 80-86003-11-6.

SEKUNDÁRNÍ LITERATURA

ČÁLEK, O. *Skupinová daseinsanalýza*. 1. vyd. Praha: Triton, 2005. 598 s. ISBN 80-7254-539-6.

FOUCAULT, M. *Dějiny sexuality III. Péče o sebe*. Přel. M. Petříček, L. Šerý a J. Fulka. 1. vyd. Praha: Hermann a synové, 2003. 326 s. ISBN není uvedeno.

GOFFMAN, E. *Stigma: poznámky o zvládnání narušené identity*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2003. 167 s. ISBN 80-86429-21-0.

HRDÁ, J. *Osobní asistence: příručka postupů a rad pro klienty*. 1. vyd. Praha: Pražská organizace vozíčkářů, 1997. 53 s. ISBN není uvedeno.

POTMĚŠIL, J. Prožitek, pohyb a handicap. In Kirchner, J., Hogenová, A. (Eds.) *Prožitek v kontextu dnešní doby*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova – Fakulta tělesné výchovy a sportu, 2001. s. 57 – 59. ISBN 80-86317-16-1.

STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filozofie*. 8. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007. 653 s. ISBN 978-80-7195-206-0.

SLOVNÍKY

HAUPT, J. et al. *Německo – český slovník. [I.] A – L*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970. 754 s.

ELEKTRONICKÉ DOKUMENTY

HÁJKOVÁ, I. *Zapomeňte na soucit a charitu: postižení je otázkou lidských práv* [online].

Datum publikování neuvedeno. [cit. 2009-7-7]. Dostupné na WWW:

<<http://www.dobromysl.cz/scripts/detail.php?id=643>>. ISSN 1214-2107.